

คัมภีร์มหาวงศ์ ภาค ๒

พระมหานามเถระ และคณะบัณฑิต

แปล โดย ผศ.สุเทพ พรหมเลิศ
(ป.ธ.๙, พธ.บ., ศศ.ม.)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
MAHACHULALONGKORNRAJAVIDYALAYA UNIVERSITY

คัมภีร์มหาวงศ์ ภาค ๒

พระมหานามเอระ และคณะบัณฑิต

แต่ง

ผศ.สุเทพ พรหมเลิศ
(ป.ธ.๙, พธ.บ., ศศ.ม.)

แปล

มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พิมพ์เผยแพร่

คัมภีร์มหาวงศ์ ภาค ๒

- ผู้แต่ง** : พระมหานามเถระและคณะบัณฑิต
ผู้แปล : ผศ.สุเทพ พรหมเลิศ
ผู้ตรวจ : รศ.ชูศักดิ์ ทิพย์เกษร, ผศ.ดร.สมิทธิพล เนตรนิมิตร
ศิลปะและรูปเล่ม : นางลักษณะพสุกานต์ สุขพินิจ
ออกแบบปก : นายพิจิตร พรหมลี
พิสูจน์อักษร : นายสุชญา ศิริธัญญกร, นายจิระศักดิ์ ธารสุขกระจ่าง
พิมพ์ครั้งที่ ๑ : ตุลาคม ๒๕๕๓
จำนวนพิมพ์ : ๑,๐๐๐ เล่ม
ลิขสิทธิ์ : ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ห้ามการลอกเลียนไม่ว่าส่วนใดๆ ของหนังสือเล่มนี้
นอกจากจะได้รับอนุญาตเป็นลายลักษณ์อักษรเท่านั้น

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

พระมหานามเถระ

คัมภีร์มหาวงศ์ ภาค ๒.--พระนครศรีอยุธยา : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ-
ราชวิทยาลัย, 2553 1.พุทธศาสนา --คัมภีร์. 2.พุทธศาสนา --ประวัติ.

I.สุเทพ พรหมเลิศ.ผู้แปล. II.ชื่อเรื่อง.

294.312

ISBN : 978-974-364-920-6

จัดพิมพ์โดย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เลขที่ ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

พิมพ์ที่ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๑๑-๑๗ ถนนมหาราช เขตพระนคร กรุงเทพฯ ๑๐๒๐๐
โทรศัพท์ ๐๒ ๖๒๓ ๕๖๒๔, โทรสาร ๐๒ ๖๒๓ ๕๖๒๓

คำปรารภ

คัมภีร์มหาวงศ์ ได้รับฉายาโดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและได้รับฉายาเพิ่มเติมจนจบโดยคณะบัณฑิต มหาวิทยาลัยได้ดำเนินงานโครงการแปลและจัดพิมพ์คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ในปีงบประมาณ ๒๕๕๐ โดยมอบให้คณาจารย์ของมหาวิทยาลัยแปลตั้งแต่ปี ๒๕๕๐ เป็นต้นมา แปลแล้วเสร็จในปีงบประมาณ ๒๕๕๒ ต่อมามหาวิทยาลัยมอบให้คณะบรรณธิการตรวจแก้ไขอีกครั้งหนึ่งจนได้เนื้อหาครบถ้วนสมบูรณ์ เพื่อให้งานแปลคัมภีร์มหาวงศ์ในครั้งนี้เผยแพร่ไปยังนานาชาติ จึงได้ดำเนินการให้มีการจัดพิมพ์ขึ้นในปีงบประมาณ ๒๕๕๓

คัมภีร์มหาวงศ์เป็นตำนานที่ว่าด้วยการประดิษฐานพระพุทธศาสนาในลังกา แสดงเรื่องพระพุทธเจ้าและพระสาวกทั้งหลายและพระราชชาติตั้งแต่พระเจ้ามหาสมมตแห่งชมพูทวีป เป็นต้น แสดงเรื่องเวลาที่พระพุทธศาสนาเผยแพร่ไปยังนานาชาติเป็นพงศาวดารที่ได้รับยกย่องเป็นวรรณคดีที่ดีเยี่ยม มีชื่อเสียงที่สุดของชนชาติลังกา ซึ่งเป็นชนชาติที่มีประวัติต่อเนื่องยาวนานกว่า ๒,๕๐๐ ปี ตั้งแต่สมัยพระเจ้าวิชัย พ.ศ.๑ เป็นต้นมา คัมภีร์มหาวงศ์นี้ ถือได้ว่าเป็นงานที่สมบูรณ์มีลีลาการประพันธ์สละสลวยชั้นวรรณคดีที่ดีเยี่ยม สมบูรณ์ด้วยลักษณะด้านภาษาและสำนวนโวหาร คือเริ่มและจบอย่างสมบูรณ์กล่าวถึงราชวงศ์ครบถ้วน

คัมภีร์มหาวงศ์ แบ่งเป็น ๒ ภาค มีเนื้อหาประกอบด้วยบทรวมทั้งสิ้น ๙๙ บท เฉพาะในภาค ๒ นี้ มีเนื้อหาประกอบด้วย ๓๙ บท จำนวนรวม ๕,๐๕๕ คาถา กล่าวถึงการแสดงปาฏิหาริย์ของพระธาตุเขี้ยวแก้ว การพรรณนา การสมโภชพระธาตุเขี้ยวแก้ว พระราชากับการอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนา

(๔)

การสร้างอุปการคุณต่อพระพุทธศาสนา การสร้างความเจริญรุ่งเรืองแก่ราชอาณาจักร การบำเพ็ญพระราชกุศลต่างๆ มีการสร้างพระวิหารเป็นต้น ตลอดถึงประวัติของ โบราณสถานและโบราณวัตถุที่สำคัญในลังกาทวีป

หวังเป็นอย่างยิ่งว่า คัมภีร์มหาวงศ์ ภาค ๒ เล่มนี้ จะอำนวยให้เกิดความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับวรรณคดีพุทธศาสนาและประวัติศาสตร์ในลังกาทวีปอันจะเป็นประโยชน์แก่ผู้ศึกษาและผู้สนใจวิชาการทางพระพุทธศาสนาตลอดไป

(พระธรรมโกศาจารย์)

อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

คำนำของผู้แปล

คัมภีร์มหาวงศ์ เป็นคัมภีร์พงศาวดารลังกา ว่าด้วยเหตุการณ์บ้านเมืองของ ประเทศศรีลังกา ตั้งแต่เริ่มก่อตั้งราชวงศ์สีหลจนถึงสิ้นสุดราชวงศ์และความเป็นไป ของพระพุทธศาสนาในแต่ละรัชสมัย แต่งเป็นภาษาบาลี ผู้แต่งเป็นพระภิกษุใน พระพุทธศาสนา เนื้อหา ๓๗ บทแรกนั้นแต่งโดยพระมหานามเถระ รวบรวมศตวรรษ ที่ ๑๑ (ประมาณ พ.ศ.๑๐๐๒-๑๐๒๐) และมีผู้แต่งต่อมาอีกหลายยุคสมัย คัมภีร์ มหาวงศ์แบ่งออกเป็น ๒ ภาค รายละเอียดดังปรากฏในคำนำต้นฉบับภาษาบาลี คัมภีร์ มหาวงศ์เล่มนี้เป็นภาคที่ ๒

คัมภีร์มหาวงศ์เป็นคัมภีร์สำคัญเล่มหนึ่งของพระพุทธศาสนา เป็นบันทึกประวัติ- ศาสตร์ของประเทศศรีลังกาและประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาที่เก่าแก่ที่สุดและสมบูรณ์ ที่สุด มีเนื้อหาที่ได้รับการยอมรับและใช้อ้างอิงทางวิชาการอย่างกว้างขวาง การศึกษา ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาโดยเฉพาะพระพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์และสยามวงศ์ จำเป็นต้องศึกษาจากคัมภีร์มหาวงศ์นี้ นอกจากนี้ เนื้อหาในคัมภีร์ยังกล่าวถึง ขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ ที่มีอิทธิพลต่อขนบธรรมเนียมประเพณีในประเทศไทย โดยตรง ในปีงบประมาณ ๒๕๕๐ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เริ่ม โครงการแปลและจัดพิมพ์คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาและได้มอบหมายให้ผู้แปลรับผิดชอบ ในการแปลคัมภีร์มหาวงศ์ทั้ง ๒ ภาค อนึ่ง ต้นฉบับคัมภีร์ที่ใช้แปลทั้ง ๒ ภาค เป็น ฉบับภาษาบาลีจัดพิมพ์โดยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อช่วยให้ผู้ศึกษา มองเห็นภาพรวมได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น ผู้แปลจึงได้จัดทำเนื้อหาของคัมภีร์มหาวงศ์ไว้ด้วย ดังปรากฏในบทนำของหนังสือมหาวงศ์เล่มนี้

ข้าพเจ้ารู้สึกภาคภูมิใจเป็นอย่างยิ่งที่ได้มีส่วนในการแปลตำราพระพุทธศาสนา ขอขอบคุณมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเป็นอย่างสูงที่ได้มอบหมายให้ ข้าพเจ้าแปลคัมภีร์มหาวงศ์ จากต้นฉบับภาษาบาลีเป็นภาษาไทย และขอขอบคุณผู้ที่ มีส่วนสนับสนุนและช่วยเหลือในการแปลอีกหลายท่าน คือ พระสุธีธรรมานุวัตร (เทียบ

(๖)

สิริธนา โณ, ป.ธ. ๙, Ph.D., ผศ.) คณบดีคณะพุทธศาสตร์ ที่ช่วยชี้แนะแนวทางในการแปล อาจารย์รังษี สุทนต์ (ป.ธ. ๙, พธ.ม.) อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย ที่มอบต้นฉบับ คัมภีร์มหาวงศ์อักษรสิงหลและต้นฉบับคัมภีร์ วัสดุอุปกรณ์ มหาวิสุฎฐิกา เพื่อให้ผู้ แปลใช้ตรวจสอบ ทำให้การแปลคัมภีร์มหาวงศ์มีความถูกต้องสมบูรณ์ยิ่งขึ้น นายสินชัย วงษ์จำนงค์ (ป.ธ. ๙, พธ.บ., พธ.ม.) เจ้าหน้าที่ตำราวิชาการ กองวิชาการ ที่ช่วย ตรวจสอบชำระการแปล ผศ.ไกรวุฒิ มะโนรัตน์ (ป.ธ. ๙, พธ.บ., อ.ม.) อาจารย์ประจำ คณะพุทธศาสตร์ ที่ช่วยตรวจและขัดเกลาสำนวนรวมทั้งพิสูจน์อักษรต้นฉบับ นายสุชญา ศิริธัญญกร (ป.ธ. ๙, พธ.บ., พธ.ม.) หัวหน้าฝ่ายตำราและเอกสารทางวิชาการ กองวิชาการ ที่ช่วยตรวจทานพิสูจน์อักษร และนายสมควร ถ้วนนอก (ป.ธ. ๙, พธ.บ.) เจ้าหน้าที่ตำรา วิชาการ กองวิชาการ ที่ช่วยประสานงาน ผู้แปลขอขอบคุณอย่างยิ่งสำหรับคำชี้แนะ อันทรงค่ายิ่งของบรรณาธิการทั้ง ๒ ท่าน คือ รศ.ชูศักดิ์ ทิพย์เกษร และ ผศ.ดร.สมิทธิพล เนตรนิมิตร (ป.ธ. ๙, พธ.บ., พธ.ม., Ph.D.) อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย บรรณาธิการ คัมภีร์มหาวงศ์ทั้ง ๒ ภาค ที่ได้ตรวจชำระสำนวนการแปลพร้อมทั้งให้คำชี้แนะหลายประการ ทำให้สำนวนการแปล มีความถูกต้องไพเราะและสละสลวยมากยิ่งขึ้น

คุณความดีที่จะพึงบังเกิดจากการแปลคัมภีร์มหาวงศ์ ผู้แปลของมอบแด่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย บิดามารดา และบูรพาจารย์ที่ได้ประสิทธิ์ ประสาธน์วิชาความรู้แก่ผู้แปล หากมีข้อบกพร่องผิดพลาดประการใด ข้าพเจ้าขอน้อม รับคำท้วงติงจากปราชญ์ผู้รู้ด้วยความเคารพยิ่ง

ผศ.สุเทพ พรมเลิศ

ภาควิชาพระพุทธศาสนา คณะพุทธศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตุลาคม ๒๕๕๓

บทนำ

คัมภีร์มหาวงศ์ เป็นพงศาวดารที่ได้รับยกย่องเป็นวรรณกรรมที่ดีเยี่ยมของชนชาติศรีลังกา ซึ่งเป็นชนชาติที่มีประวัติต่อเนื่องยาวนานกว่า ๒๕๐๐ ปี เป็นพงศาวดารที่สืบต่อเนื่องกันมาเป็นเวลายาวนาน ตั้งแต่สมัยพระเจ้าวิชัย พ.ศ. ๑ เป็นต้นมา จนจบลงอย่างน่าเศร้าสลด คือ จบลงด้วยการสูญสิ้นของราชวงศ์กษัตริย์ลังกา สมัยพระเจ้าสิริวิกรมหรือศรีวิกรม พ.ศ. ๒๓๕๘

คัมภีร์มหาวงศ์ที่บันทึกพงศาวดารลังกาถือว่าเป็นงานที่สมบูรณ์ คือเริ่มและจบอย่างสมบูรณ์ คงยากที่จะมีประเทศใดมีหลักฐานเกี่ยวกับราชวงศ์ครบถ้วน แต่ต้นฉบับราชวงศ์อย่างคัมภีร์มหาวงศ์พงศาวดารลังกา

ความหมายของคำว่า มหาวงศ์

คำว่า “มหาวงศ์” ที่พระมหานามเถระยกขึ้นกล่าวในปณามคาถาว่า

“นมสฺสิตฺวาน สมฺพุทฺธํ สฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
มหาวํสํ ปวกุขามิ นานานูนานิการิกิ”^๑

“ข้าพเจ้าขอนอบน้อมพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้บริสุทธิ์
ผู้ประสูติในวงศ์ที่บริสุทธิ์ จะรจนามหาวงศ์ให้บริบูรณ์
มิให้บกพร่อง”

ท่านพระมหานามเถระองค์เดียวกันได้อธิบายความหมายแห่งคำว่า “มหาวงศ์” ไว้ในคัมภีร์วังสตัปปกาลินี ฎีกามหาวงศ์ว่า

^๑ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มหาวิโส ปฐม ภาโค, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๔๐), หน้า ๑.

“ที่ชื่อวามหาวงศ์ เพราะเป็นวงศ์แห่งพระพุทธเจ้าและพระสาวกทั้งหลาย ผู้มีคุณยิ่งใหญ่ และเพราะเป็นวงศ์แห่งพระราชาทั้งหลาย มีพระเจ้ามโหสถมต (มหาสัมมต) เป็นต้น ผู้เป็นพระราชาที่ยิ่งใหญ่ ดังนั้นมหาวงศ์ จึงหมายถึง วงศ์ หรือเชื้อสายแห่งชนกลุ่มใหญ่ทั้ง ๒ ฝ่าย คือ ฝ่ายพุทธวงศ์และฝ่ายชัตติยวงศ์ และ เพราะเป็นคัมภีร์ยิ่งใหญ่โดยแสดงเรื่องการที่พระพุทธเจ้าเสด็จมาลังกาเป็นต้น”

คัมภีร์ที่แสดงเรื่องราววงศ์ต่าง ๆ ด้วยภาษาบาลีมีหลายคัมภีร์ เช่น คัมภีร์ พุทธวงศ์ คัมภีร์ทีปวงศ์ คัมภีร์มหาวงศ์ คัมภีร์อนาคตวงศ์ คัมภีร์โพธิวงศ์ คัมภีร์ ทาฐาวงศ์ (ทาฐาธาตวงศ์) คัมภีร์ธูปวงศ์ คัมภีร์ศาสนวงศ์ บรรดาคัมภีร์ที่กล่าว ถึงนี้ คัมภีร์ที่มีชื่อเสียงเลื่องลือมีอยู่ ๓ คัมภีร์ คือ ๑) คัมภีร์พุทธวงศ์ ว่าด้วย วงศ์แห่งพระพุทธเจ้า ๒) คัมภีร์ทีปวงศ์ ว่าด้วยวงศ์แห่งชนชาวเกาะลังกา และ ๓) คัมภีร์มหาวงศ์ ว่าด้วยวงศ์ของท่านผู้มีคุณยิ่งใหญ่และวงศ์ของผู้ยิ่งใหญ่

๑. คัมภีร์พุทธวงศ์ จัดเป็นพระไตรปิฎก รวมอยู่ในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๓ ว่าด้วยวงศ์แห่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ๒๕ พระองค์ มีพระที่ปังกรสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นต้น

๒. คัมภีร์ทีปวงศ์ เป็นคัมภีร์ที่เก่าที่สุดแสดงเรื่องราวการสังคายนา ๓ ครั้ง และเรื่องราวพระราชวงศ์ที่ปกครองประเทศศรีลังกา และแสดงเรื่องราวที่พระสงฆ์ แดกแยกออกเป็นนิกาย เชื่อกันว่า คัมภีร์ทีปวงศ์นี้เป็นคัมภีร์ที่ได้รับการชำระ ปรับปรุงเป็นคัมภีร์มหาวงศ์

๓. คัมภีร์มหาวงศ์ ตำนานที่ว่าด้วยการประดิษฐานพระพุทธศาสนาลังกา ทวีป แสดงเรื่องพระพุทธเจ้าและพระสาวกทั้งหลายผู้มีคุณยิ่งใหญ่ และพระราชา ผู้ยิ่งใหญ่ ตั้งแต่พระเจ้ามโหสถมตแห่งชมพูทวีป พระเจ้าวิชัย ปฐมบรมกษัตริย์ แห่งเกาะลังกา จนถึงพระเจ้าสิริวิกรมหรือศรีวิกรมพระราชองค์สุดท้ายแห่งเกาะ ลังกา แสดงเรื่องการที่พระพุทธศาสนาแพร่หลายไปยังนานาประเทศ

คัมภีร์มหาวงศ์เป็นวรรณคดีที่ดีเยี่ยมของลังกา เป็นพงศาวดารที่สมบูรณ์ที่สุดของลังกา นักประวัติศาสตร์อาศัยเป็นหลักฐานอ้างอิงมาก ในประเทศไทย ซึ่งได้รับอิทธิพลพระพุทธศาสนานิกายลังกาวงศ์โดยตรง บรรดาวรรณคดีบาลี นอกจากพระไตรปิฎก อรรถกถา และฎีกาแล้ว คงไม่มีวรรณกรรมไหนที่สำคัญ และได้รับการอ้างอิงถึงมากไปกว่าคัมภีร์มหาวงศ์

ลักษณะการประพันธ์

คัมภีร์มหาวงศ์ เป็นประพันธ์ประเภทร้อยกรองหรือที่เรียกว่า **ปद्यพันธ์** คือ **คาถาพันธ์** ซึ่งมีลีลาการเรียบเรียงด้วยภาษาอันงดงามสละสลวยและชัดเจน เป็นที่ยกย่องของนักปราชญ์ โดยเฉพาะใน ๓๗ บทแรกนั้นได้รับการยกย่องให้เป็นวรรณกรรมที่ยอมเยียมทั้งทางภาษาและอรรถรส ข้อนี้ย่อมแสดงถึงความเป็นยอดกวีของผู้รจนาเป็นอย่างดี ซึ่งท่านรจนาเป็นคาถาล้วน ที่นับได้มีจำนวนถึง ๑๐,๐๐๗ คาถา (หนึ่งหมื่นเจ็ดคาถา) แต่ถึงกระนั้นก็ยังมิจกณียบท (ร้อยแก้ว) ปนอยู่แห่งหนึ่ง (ไม่นับข้อความตอนจบแต่ละบท) ซึ่งท่านยกมาจากพระอภิธรรมปิฎก ยมก (อภิ.ย. ๓๙/๑/๑) คือตอนที่พระลิจฉวีเถระถามโมคคัลลีบุตรติสสมาณพถึงปัญหาในจิตตยมก (ดู บทที่ ๕ ข้อ ๑๔๖) ดังนั้น การที่บัณฑิตทั้งหลายกล่าวว่า มหาวงศ์เป็นวรรณกรรมประเภทร้อยกรองนั้นจึงเป็นการกล่าวโดยนัยที่เรียกว่า **ตัพพหุลนัย** ซึ่งเป็นนัยที่นำมาใช้ในกรณีที่ต้องการเรียกชื่อกลุ่ม โดยเอาชื่อของสมาชิกที่มีจำนวนมากกว่ามาเป็นชื่อของกลุ่ม อันนี้ก็เปรียบได้กับการที่กล่าวกันว่า “ป่าไผ่” ป่าไผ่มิใช่ว่าจะมีแต่ต้นไผ่ ย่อมจะมีไม้อื่นปนอยู่บ้าง แต่เนื่องจากไม้ไผ่มีจำนวนมากกว่าต้นไม้ชนิดอื่น จึงถูกเรียกว่า ป่าไผ่

ประเภทของฉันทลักษณ์ที่ผู้รจนาเลือกใช้ ประกอบด้วยฉันท์ ๒ ประเภท คือ มาตราพद्यติและวรรณพद्यติ

๑. มาตราพฤติ (มตฺตาวุตฺติ) -ฉันทที่นับพยางค์โดยกำหนดจำนวนมาตราเป็นเกณฑ์

คาถาในคัมภีร์มหาวงศ์ คาถาที่จัดเป็นมาตราพฤติ มีอยู่ประปรายทั่วไป เช่น นิคมคาถาของบทที่ ๑๗,๑๗ และ ๓๓ เป็น **โอปัจฉันทสกคาถา** ซึ่งเป็นคาถาในกลุ่มของ **เวตาลียชาติ**

๒. วรรณพฤติ (วณฺณวุตฺติ) -ฉันทที่นับพยางค์โดยกำหนดจำนวนคำเป็นเกณฑ์

คาถาในคัมภีร์มหาวงศ์ โดยมากเป็นคาถาประเภทวรรณพฤติ แสดงถึงความนิยมของกวีในแต่ละยุคว่านิยมใช้ฉันทวรรณพฤติเป็นหลักในการร้อยกรองวรรณกรรม ทั้งนี้คงเป็นเพราะการร้อยกรองวรรณกรรมด้วยฉันทวรรณพฤติ โดยเฉพาะกลุ่มปัฐยาวัตรนั้นมีกฎข้อจำกัดน้อยกว่าฉันทมาตราพฤติ จึงกระทำได้ง่ายกว่าและมีท่องทำนองสละสลวยกว่า

ประเภทของคาถาในคัมภีร์มหาวงศ์ มีอยู่ปรากฏอยู่ ๓ ประเภท คือ

๑. สมคาถา คาถาที่มีบาททั้ง ๔ บาท ประกอบด้วยคณะ, ครุ, ลหุ เหมือนกันหมด ได้แก่ กลุ่มคาถาม อินทวิเชียร เป็นต้น ซึ่งประกอบด้วยคาถาที่มีพยางค์ตั้งแต่ ๑๑ พยางค์ ถึง ๒๒ พยางค์

๒. อหุสสมคาถา คาถาที่มีบาทมีลักษณะเหมือนกันอย่างละครึ่ง กล่าวคือ บาทคี่(๑,๓) เหมือนกัน บาทคู่ (๒,๔) เหมือนกัน ได้แก่ กลุ่มอุปชาติคาถา (เช่น บาทคี่เป็นอินทวิเชียร บาทคู่เป็นอุปนทวิเชียร) และโอปัจฉันทสกคาถา

๓. วิสมคาถา คาถาที่มีบาททั้ง ๔ ประกอบด้วยคณะ, ครุ, ลหุ ที่แตกต่างกัน ได้แก่ กลุ่มคาถามีปัฐยาวัตรเป็นต้น ซึ่งมีมากที่สุดคัมภีร์มหาวงศ์

อนึ่ง เฉพาะที่กล่าวมานี้เป็นกลุ่มคาถาที่มีชื่อปรากฏอยู่ในคัมภีร์วุตโตทัยเท่านั้น ในคัมภีร์มหาวงศ์ยังมีคาถาที่ไม่มีชื่อปรากฏอยู่ในคัมภีร์วุตโตทัย แต่มีปรากฏอยู่ในคัมภีร์รุ่นหลัง คือ คัมภีร์ฉันทมัญญชรี ซึ่งรจนาโดยท่านวิสุทธาจารย์เถระ ชาวพม่า เช่น ในบทที่ ๕ คาถาที่ ๒๘๒ และบทที่ ๑๙ คาถาที่ ๘๕ มีคาถาประเภทสมคาถา (๑๓ พยางค์) ชื่อ มัตตมยूरคาถา (สูตรว่า เวเท รุณเธ โม ตยสคา มตตมยूर - มัตตมยूरคาถาประกอบด้วย ม-ต-ย-ส คณะ และครุในทกๆ บาท พร้อมกับมีการหยุดยติที่พยางค์ที่ ๔ และที่ ๙, ฉันทมัญญชรี ปริจเฉท ๒/๑๐๙) ที่เป็นเช่นนี้ เพราะคัมภีร์มหาวงศ์ (บทที่ ๑-๓๗) เกิดก่อนคัมภีร์วุตโตทัย แต่เนื่องจากคัมภีร์วุตโตทัยคงจะอาศัยคัมภีร์ฉันทมัญญชรี สันสกฤตเล่มใดเล่มหนึ่งเป็นแนวในการแต่ง จึงทำให้รายชื่อฉันทภาษาบาลีในคัมภีร์มหาวงศ์ ไม่มีอยู่ในคัมภีร์วุตโตทัย แต่ปรากฏในคัมภีร์มัญญชรีซึ่งเป็นคัมภีร์รุ่นหลัง

คัมภีร์มหาวงศ์นี้ประดับด้วยคาถาประเภทวิสมคาถาหรือกลุ่มคาถาปรัชญาวัตร ประกอบด้วยลักษณะฉันทกลุ่มอนุญจฉันท คือฉันทที่มีบาทละ ๘ พยางค์ ที่นับได้จำนวน ๙,๘๗๘ คาถา และประดับด้วยคาถาประเภทสมคาถา คือ วสันตติลก สัทธา อินทรวีเชียร อุเปนทรวีเชียร อินทรวงศ์ วังส์ฐฐะ ส่วนที่เหลือประดับด้วยคาถาประเภทอัทธสมคาถา กล่าวคือ ฝ่ายมาตราพฤติ ได้แก่ โอบัจฉันทสกคาถา ฝ่ายวรรณพฤติได้แก่อุปชาติคาถาบางอย่าง

การแบ่งคัมภีร์มหาวงศ์

คัมภีร์มหาวงศ์นี้มีการแบ่งเนื้อหาออกเป็นภาคหรือตอน ดังนี้

๑. ท่านโสสมปาละ ชยวารณะ (Somapala Jayawardana) ชาวศรีลังกา ผู้แต่งหนังสือคู่มือวรรณคดีบาลี (Handbook of Pali Literature) ได้แบ่งมหาวงศ์ออกเป็น ๕ ภาค เพื่อสะดวกแก่การอ้างอิง ดังนี้

ภาค ๑ บทที่ ๑ ถึงบทที่ ๓๗ (คาถาที่ ๕๒ บางฉบับเป็นคาถาที่ ๕๐)

ภาค ๒ บทที่ ๓๗ (คาถาที่ ๕๓) ถึงบทที่ ๗๙

ภาค ๓ บทที่ ๘๐ ถึงบทที่ ๙๐ (คาถาที่ ๑๐๔)

ภาค ๔ บทที่ ๙๐ (คาถาที่ ๑๐๕) ถึงบทที่ ๑๐๐

ภาค ๕ บทที่ ๑๐๑

๒. สมเด็จพระยาตำราจราชานุภาพ ทรงแบ่งเป็น ๖ ตอน ตามยุคสมัยของผู้แต่ง ดังนี้

ตอนที่ ๑ บทที่ ๑-๓๘ พระมหานามเถระแต่ง

ตอนที่ ๒ บทที่ ๓๙ พระเจ้าปรีกมพาทุมหาราช มีรับสั่งให้แต่ง แต่ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง

ตอนที่ ๓ บทที่ ๔๐-๔๒ ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง และเวลาในการแต่ง

ตอนที่ ๔ บทที่ ๔๓-๔๖ พระเจ้าเกียรติศิริราชสิงห์หรือกิตติศิริราช-สีหะมีรับสั่งให้พระสรณังกร พระสังฆราชแต่ง

ตอนที่ ๕ บทที่ ๔๗-๔๘ ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่งและเวลาในการแต่ง

ตอนที่ ๖ บทที่ ๔๙-๑๐๑ พระศิริสุมังคละเถระแต่ง^๒

๓. ศาสตราจารย์วิลเลียม ไกเกอร์ (Wilhelm Geiger) ผู้ตรวจชำระจัดพิมพ์คัมภีร์มหาวงศ์ภาษาบาลี อักษรโรมัน ได้แบ่งเป็น ๒ ภาค คือ ภาค ๑ (บทที่ ๑ ถึงบทที่ ๓๗ คาถาที่ ๕๐) เรียกว่า **มหาวงศ์** ภาค ๒ (บทที่ ๓๗ ตั้งแต่คาถาที่ ๕๑) จนจบ เรียกว่า **จุฬวงค์**

^๒ กรมศิลปากร. กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์, คำนำ, **วรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ เล่ม ๑**, (กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, ๒๕๓๔), หน้า (๒)-(๓)

ท่านโสธมปาละ ชยวาระธนะ ได้แสดงทัศนะไว้ในหนังสือคู่มือวรรณคดีของท่านว่า

“ชื่อของคัมภีร์นี้มีปรากฏในคาถาแรกของคัมภีร์มหาวงศ์ว่า มหาวังส์ ปวกุขามิ -ข้าพเจ้าจะรจนามหาวงศ์ และมีปรากฏในข้อความตอนท้ายของแต่ละปริเฉทด้วย ดังนั้น เราจึงเรียกคัมภีร์นี้ว่า มหาวงศ์ ส่วนท่านวิลเลียม ไกเกอร์ ผู้ตรวจชำระและแปลคัมภีร์มหาวงศ์ มีความเห็นแตกต่างออกไปโดยเรียกมหาวงศ์ ส่วนหน้า ๓๗ ปริเฉทว่า มหาวงศ์ ส่วนที่เหลือเรียกว่า จุฬวงศ์ ดูเหมือนท่านไกเกอร์จะลืมนึกไปว่า คำว่า จุฬวงศ์ นั้นไม่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์มหาวงศ์เลย”

ท่านพุทธทศัตถะผู้ตรวจชำระจัดพิมพ์คัมภีร์มหาวงศ์ภาษาบาลีอักษรสิงห์ ฉบับที่ใช้เป็นต้นฉบับปริวรรต จัดพิมพ์เป็นคัมภีร์มหาวงศ์ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยนี้ ไม่เห็นด้วยกับการแบ่งเป็นมหาวงศ์และจุฬวงศ์ ดังนั้นท่านจึงใช้คำว่า “มหาวงศ์เท่านั้น”

ความจริง ในคัมภีร์มหาวงศ์ปรากฏคำว่า มหาวงศ์และจุฬวงศ์(จุฬวงค์) อยู่ด้วย ดังข้อความในคัมภีร์มหาวงศ์ภาค ๒ บทที่ ๙๗ ข้อ ๗๖ ว่า

“อิจุเจว์ นิจจยํ กตวา จินุเตนุโต มนุชาธิโป
มหาวังสมหิ ราชุนํ จุลวง์เส จ ราชุนํ ๒ลย”^๓

“พระเจ้ากิตติสิริราชสีหะทรงพระราชดำริถึงพระราชา (ที่ระบุ) ในคัมภีร์มหาวงศ์และในคัมภีร์จุฬวงศ์ ทรงตรวจสอบคัมภีร์มหาวงศ์ที่มีในลังกาทวีปซึ่งมีผู้แต่งเรื่องราวโบราณรจนาวัวเป็นคาถามาแต่ยุคก่อน

^๓ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มหาวังโส ทูตโย ภาโค, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๔๑), หน้า ๓๔๕.

ตั้งแต่เรื่องพระเจ้ามหาสมมุต จนถึงเรื่องเมืองหัตถิเสลบุรี ทรงเทียบกับตำนานราชวงศ์ของพระราชालังกาที่นำมา จากแดนสามินทะ(ประเทศสยาม) ครั้นทรงทราบว่าคัมภีร์ทั้ง ๒ บทพร้อมบางตอนจึงรับสั่งให้เขียน(ชำระ) พระประวัติของพระเจ้าปรักกมพาหุเป็นต้นที่ไม่มีปรากฏตอนหนึ่งประกาศสดุดีราชวงศ์ให้ปรากฏมาจนทุกวันนี้”

จากหลักฐานนี้ทำให้ทราบว่า ในรัชสมัยของพระเจ้ากิตติสิริราช-สือหะ (พ.ศ. ๒๒๙๐) ได้มีคัมภีร์จุฬวงศ์แล้ว แต่เนื่องจากข้อความตอนจบท้ายบทระบุคำว่า มหาวงศ์ไว้ในบทที่ ๙๗ จนถึงบทที่ ๙๙ ซึ่งเป็นบทสุดท้าย(ไม่รวมบทภาคผนวก) จึงเป็นไปได้ว่ามีการผนวกคัมภีร์จุฬวงศ์รวมเข้ากับคัมภีร์มหาวงศ์

อนึ่ง ผู้แปลได้ตรวจสอบรายชื่อคัมภีร์ ๙๗ คัมภีร์ที่ประเทศสยามส่งไปยังลังกาในรัชสมัยของพระเจ้าบรมโกษฐ ในปีจุลศักราช ๑๑๑๘ พ.ศ. ๒๒๙๙ นั้น พบว่ามีคัมภีร์มหาวงศ์รวมอยู่ด้วย เรียกชื่อว่า มหา-วังสปรกณ (๑ คัมภีร์) แต่ไม่ปรากฏชื่อคัมภีร์จุฬวงศ์^๔

ผู้รจนาคัมภีร์มหาวงศ์

ข้อมูลเกี่ยวกับผู้รจนาคัมภีร์มหาวงศ์นั้น สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงพระนิพนธ์ไว้ในหนังสือมหาวงศ์แปลว่า

หนังสือมหาวงศ์ ฉบับภาษาบาลีแต่งเป็นคาถา แบ่งเรื่องเป็น ๑๐๑ ปริจเฉท แต่ไม่ปรากฏหัวต่อปริจเฉทที่ ๔๐ กับปริจเฉทที่ ๔๓ ว่าอยู่ตรงไหน

^๔ ดู สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, เรื่องประติฐานพระสงฆ์สยามวงศ์ในลังกาทวีป ฉบับมติชน, (กรุงเทพมหานคร : มติชน, ๒๕๕๖), หน้า ๓๐๑.

ถ้านับจำนวนปริจเฉทขาดอยู่ ๒ ปริจเฉท แต่ว่าเรื่องติดต่อกันดีไม่บกพร่องจึงเห็นว่าเป็นแต่ตักหัวต่อ เห็นจะเป็นด้วยแต่งกันหลายยุคหลายคราว แลผู้แต่งมากด้วยกัน เพราะหนังสือมหาวงศ์แต่งเป็นตอนๆ มาดังนี้ คือ

ตอนที่ ๑ พระมหานามเถระแต่งตั้งแต่ปริจเฉทที่ ๑ จนจบปริจเฉทที่ ๓๘ กล่าวเรื่องพงศาวดารตั้งแต่มนุษย์แรกไปแย่งยักษ์อยู่เมืองลังกา และกล่าวถึงประวัติพระศาสนาตั้งแต่พระพุทธองค์เสด็จดับขันธปรินิพพาน พระสงฆ์สาวกทำสังคายนา ๓ ครั้ง แล้วพระมหินทเถระไปประดิษฐานพระพุทธรูปในลังกาทวีป เมื่อครั้งพระเจ้าเทวานัมปิยติสเป็นต้นมา จนถึงแผ่นดินพระเจ้ามหาเสนเมื่อ พ.ศ. ๘๐๔ หนังสือมหาวงศ์ตอนพระมหานามแต่งจบเพียงนี้ มีผู้อื่นแต่งฎีกามหาวงศ์ตอนนี้ไว้ด้วยอีกคัมภีร์ ๑ หนังสือมหาวงศ์ที่แปลเป็นภาษาไทยในรัชกาลที่ ๑ เมื่อปีมะโรง พ.ศ. ๒๓๓๙ ก็แปลเพียงตอนที่ ๑ ที่กล่าวมานี้

ตอนที่ ๒ พระเจ้าปรักกมพาทุมหาราช ซึ่งเสวยราชย์ในลังกาทวีปในระหว่าง พ.ศ. ๑๖๕๙ จน พ.ศ. ๑๗๒๙ มีรับสั่งให้แต่งต่ออีกปริจเฉท ๑ เฉพาะปริจเฉทที่ ๓๙ ปริจเฉทเดียว ผู้ใดแต่งหาปรากฏชื่อไม่ ปริจเฉทนี้พิมพ์อยู่ข้างต้นในสมุดเล่มนี้

ตอนที่ ๓ ตั้งแต่ปริจเฉทที่ ๔๐ จนถึงปริจเฉทที่ ๔๒ รวม ๓ ปริจเฉทว่าแต่งกันหลายคน ใครแต่งและแต่งเมื่อครั้งไหนหาปรากฏชื่อไม่ ได้พิมพ์ไว้ในสมุดเล่มนี้เหมือนกัน

ตอนที่ ๔ ตั้งแต่ปริจเฉทที่ ๔๓ จนถึงปริจเฉทที่ ๔๖ รวม ๔ ปริจเฉทว่าพระเจ้าเกียรติศิริราชสิงห์ซึ่งเสวยราชย์ในระหว่าง พ.ศ. ๒๒๙๐ จน พ.ศ. ๒๓๒๔ คือพระเจ้าแผ่นดินองค์ที่ห้ามาขอพระสงฆ์สยามมีพระอุบาลีเป็นต้นไปให้อุปสมบท

^๕ ความจริง คัมภีร์วังสัดถ์ปกาสินี ฎีกามหาวงศ์ แต่งโดยพระมหานามรูปเดียวกัน

ตั้งศาสนวงศึให้กลับมีในลังกาทวีป เมื่อแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าบรมโกษฐนั้น มีรับสั่งให้แต่ง ผู้ที่แต่งเห็นจะเป็นพระสรณังกร ซึ่งเป็นที่พระสังฆราช ตอนนั้นก็พิมพ์อยู่ในสมุดเล่มนี้เหมือนกัน

ตอนที่ ๕ ตั้งแต่ปริจเฉทที่ ๔๗ จนถึงปริจเฉทที่ ๙๘ รวม ๕๑ ปริจเฉท ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง เป็นของแต่งในชั้นหลัง พิมพ์อยู่ในสมุดเล่มนี้จนปริจเฉทที่ ๖๔

ตอนที่ ๖ ตั้งแต่ปริจเฉทที่ ๙๙ จนถึงปริจเฉทที่ ๑๐๑ รวม ๓ ปริจเฉท ทราบว่า พระเถระชื่อศรีสุ่มังคละ นายกวีทโยบริเวณแต่ง มาจบเรื่องเพียงสิ้นราชวงศ์กษัตริย์สิงหฬ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๕๘ เมื่อลังกาทวีปตกเป็นเมืองขึ้นของอังกฤษหมดเรื่องมหาวงศ์เพียงเท่านั้น^๖

ท่านโสภณปาละ ชยวารธนะ ได้กล่าววิจารณ์ถึงผู้รจนาคัมภีร์มหาวงศ์ไว้ว่า

มหาวงศ์ ภาคที่ ๑ กล่าวกันว่า แต่งโดยท่าน มหานามเถระ ผู้พำนักที่วัดมหาบริเวณ ซึ่งสร้างโดยท่านเสนาบดีที่ขลังทันตะ โดยอาศัยการแปลรวบรวมจากอรรถกถาภาษาสิงหฬเป็นข้อมูล^๗

ในมหาวงศ์ระบุไว้ว่า ท่านมหานามเถระผู้พำนักอยู่ที่วัดที่ขลังทันตะบริเวณเป็นน้องชายของพระมารดาพระเจ้าธาดุเสนะ และยังคงบวชให้พระเจ้าธาดุเสนะด้วย และยังได้รับบริจาควัดปัพพตวิหารที่สี่หศีรี โดยพระเจ้าโมคคัลลานะที่ ๑ (พ.ศ. ๑๐๓๘-๑๐๕๖ หรือ ค.ศ. ๔๙๕-๕๑๓)

^๖ กรมศิลปากร. กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์, คำนำ, **วรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ เล่ม ๑**, (กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, ๒๕๓๔), หน้า (๑๘-๑๙).

^๗ ดู บทนิคมของคัมภีร์วังสัดถูปกาลินี มหาวังสฎีกา

อนึ่ง คัมภีร์สัทธัมมปปกาลินี (อรรถกถาของปฏิสัมภิทามรรค) ซึ่ง
รจนาโดยท่านมหานามะเหมือนกัน ปรากฏว่ารจนาภายหลังจากที่พระเจ้าโมค
คัลลานะ ที่ ๑ ลี้นพระชนม์แล้ว ๓ ปี^๘ นั่นคือ พ.ศ. ๑๐๕๙ หรือ ค.ศ. ๕๑๖
ซึ่งเป็นยุคเดียวกับยุคของคัมภีร์มหาวงศ์ จึงอาจเป็นไปได้ว่า ทั้งคัมภีร์มหาวงศ์
และคัมภีร์สัทธัมมปปกาลินีนั้น รจนาโดยท่านมหานามะองค์เดียวกัน โดยรจนา
คัมภีร์มหาวงศ์ก่อน ซึ่งจะก่อนมากน้อยเพียงใดนั้นไม่เป็นที่ทราบชัด แต่คัมภีร์
มหาวงศ์นี้จะต้องรจนาภายหลังจากที่พระเจ้าธาดุเสนะสิ้นพระชนม์แล้ว (๑๐๐๐-
๑๐๒๐ หรือ ค.ศ. ๔๕๗-๔๗๗) ดังจะเห็นได้ว่า ในคัมภีร์มหาวงศ์ภาคที่ ๑ นี้
ไม่ปรากฏพระนามของพระเจ้าธาดุเสนะอยู่เลย

ภาคที่ ๒ เชื่อกันว่าแต่งในรัชสมัยของพระเจ้าปรักกมพาหุที่ ๑ (พ.ศ.
๑๖๙๖-๑๗๒๙ หรือ ค.ศ. ๑๑๕๓-๑๑๘๖) โดยท่านธัมมกิตติ ศิษย์ของท่าน
สารีบุตร ผู้รจนาคัมภีร์สารัตถทีปนีฎีกา แต่ถึงกระนั้น ก็ยังเป็นเพียงข้อสันนิษฐาน
ที่ยังหาหลักฐานยืนยันไม่ได้ ในคัมภีร์ท้าววงศ์ระบุนว่า ผู้รจนาคัมภีร์ท้าววงศ์
ก็คือ พระธัมมกิตติ โดยได้รับการอาราธนาจากท่านเสนาบดีปรักกมะ ผู้ช่วยกั
บัลลังก์แก่พระนางสีลาวดี เป็นครั้งที่ ๓ ใน พ.ศ. ๑๗๕๔ (ค.ศ. ๑๒๑๑)

ภาคที่ ๓ ไม่ปรากฏปีและนามผู้แต่ง แต่ถึงกระนั้นก็พึงทราบว่าภาค
ที่ ๓ นี้ แต่งเสร็จก่อนรัชสมัยของพระเจ้าเกียรติศิริราชสิงห์ (พ.ศ. ๒๒๙๐-๒๓๔๑
หรือ ค.ศ. ๑๗๔๗-๑๗๙๘) ผู้ทรงให้การอุปถัมภ์ในการรจนามหาวงศ์ภาคที่ ๔

ภาคที่ ๔ รจนาโดยท่านติโพฎวาเว พุทธรักขิตเถระ โดยการอาราธนา
ของพระเจ้าเกียรติศิริราชสิงห์

^๘ ดู ปฏิสัมภิทามัคคัฎฐกถา ๒/๓๗๖.

ภาคที่ ๕ รจนาโดยท่านอิกกทฺเว ศรีสุมังคลเถระ และบัณฑิตพตฺวันตฺทเว ปี พ.ศ. ๒๔๒๐ หรือ ค.ศ. ๑๘๗๗

อนึ่ง เกี่ยวกับผู้รจนามหาวงศ์ภาคแรก คือ พระมหานามะ ซึ่งเป็นศิษย์ของพระอรธกถาจารย์นามว่า อุปเสนเถระ นั้น มีผลงานเป็นที่ปรากฏ ๒ คัมภีร์ คือ คัมภีร์มหาวงศ์ และคัมภีร์สังฆมัตตปกาสิณี สำหรับประวัติย่อของผู้แต่งคัมภีร์ มีระบุไว้ในสังฆมัตตปกาสิณีว่า พระมหานามะเป็นผู้รจนา ภายหลังจากที่พระเจ้าโมคคัลลานะที่ ๑ พ.ศ. ๑๐๓๘-๑๐๕๖ หรือ ค.ศ. ๔๙๕-๕๑๓ ลีนพระชนม์แล้ว ๓ ปี นั่นคือ ปี พ.ศ. ๑๐๕๙ หรือ ค.ศ. ๕๑๖ ซึ่งน่าจะเป็นช่วงบั้นปลายชีวิตของพระเถระด้วย เกี่ยวกับเรื่องนี้ พระพุทธทศตเถระได้กล่าววิจารณ์ไว้ในหนังสือเถรวาทีของท่านว่า ตอนที่พระมหานามะรจนาคัมภีร์สังฆมัตตปกาสิณีนั้น ท่านน่าจะมียายุไม่ต่ำกว่า ๙๕ ปี ส่วนในคัมภีร์มหาวงศ์ไม่ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับผู้แต่งและวันเดือนปีที่แต่งไว้เลย แต่ที่ทราบว่าเป็นใครคือผู้แต่ง ก็เพราะมีกล่าวไว้ในคัมภีร์วังสตัดปกาสิณี ฎีกาของมหาวงศ์เองว่า มหาวงศ์นี้รจนาขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ ๑๐ โดยพระมหานามเถระ ผู้พำนักอยู่ที่วัดมหาปริเวณะ อันเป็นวัดที่สร้างโดยท่านเสนาบดีที่มสังทะ โดยข้อมูลนี้ได้รับการยืนยันจากมหาวงศ์ภาค ๒ ที่แต่งขึ้นภายหลังที่พระเจ้าปรักกมพาทูที่ ๑ พ.ศ. ๑๖๙๖-๑๗๒๙ หรือ ค.ศ. ๑๑๕๓-๑๑๘๖ ลีนพระชนม์แล้ว

ที่กล่าวมานี้ย่อมชี้ให้เห็นว่า มหาวงศ์ภาคแรกน่าจะแต่งขึ้นในช่วงใดช่วงหนึ่ง ภายหลังกาลินพระชนม์ของพระเจ้าธาดุเสนะ (พ.ศ. ๑๐๐๒-๑๐๒๐ หรือ ค.ศ. ๔๕๙-๔๗๗)

วัตถุประสงค์ของผู้รจนา

สมเด็จพระยาตำรงราชานุภาพ ทรงอธิบายวัตถุประสงค์ของการรจนาคัมภีร์มหาวงศ์ว่า

พระมหานามชี้แจงในเหตุที่จะแต่งหนังสือเรื่องนี้ว่า เดิมเรื่องพงศาวดารลังกาทวีปที่มีอยู่เป็นภาษาสิงหหลายเรื่อง ท่านรวบรวมมาแต่งเป็นภาษาบาลี ความประสงค์ของพระมหานามที่แต่งหนังสือมหาวงศ์นี้ เพื่อจะเรียบเรียงตำนานพระพุทธศาสนาในลังกาทวีปเป็นสำคัญ หนังสือมหาวงศ์จึงมีทั้งเรื่องพงศาวดารบ้านเมืองและเรื่องประวัติพระพุทธศาสนาประกอบกัน ด้วยเหตุนี้ เมื่อเป็นหนังสือเก่าจึงเป็นที่นับถือกันทั้งในทางพงศาวดารบ้านเมืองแลในทางพระศาสนา โดยถือว่าเป็นหนังสือสืบอายุพระศาสนา พระสงฆ์ซึ่งศึกษาคติดตามลัทธิลังกาวงศ์ในชั้นหลังมา จึงพยายามเอาอย่างพระมหานามมาแต่งเรื่องพงศาวดารแลตำนานพระพุทธศาสนาในประเทศต่างๆ เป็นภาษาบาฬีว่าเฉพาะประเทศนี้ เช่น เรื่องชินกาลมาลินี ซึ่งพระรัตนปัญญาแต่งที่เมืองเชียงใหม่ เมื่อ พ.ศ. ๒๐๕๙ นั้น เป็นต้น ก็คือเอาอย่างมาจากหนังสือมหาวงศ์นี้เอง^๙

^๙ กรมศิลปากร. กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์, คำนำ, **วรรณกรรมรัตนโกสินทร์ เล่ม ๑**, (กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, ๒๕๓๔), หน้า (๑๘).

อิทธิพลและความสำคัญแห่งคัมภีร์มหาวงศ์

ในบรรดาวรรณคดีพุทธศาสนาภาษาบาลี นอกจากพระไตรปิฎกที่เข้ามาเผยแพร่ในประเทศไทยแล้วนั้น อาจกล่าวได้ว่า คัมภีร์มหาวงศ์มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อวรรณกรรมพุทธศาสนาภาษาบาลี และวรรณกรรมพุทธศาสนาภาษาพื้นเมือง

คัมภีร์มหาวงศ์เป็นที่รู้จักแพร่หลายในประเทศไทยมานานแล้ว และเป็นคัมภีร์ที่มีอิทธิพลต่อวรรณคดีไทยทั้งภาษาบาลีและภาษาไทย ในหนังสือไตรภูมิพระร่วงซึ่งประมาณว่าแต่ง เมื่อปี พ.ศ.๑๘๔๔ ได้มีเรื่องราวของพระเจ้าอโศกมหาราช ตอนทดลองบุญบารมีของพระนางอสนีมิตตา พระมเหสี ซึ่งไม่ปรากฏในคัมภีร์ใดนอกจากในคัมภีร์มหาวงศ์^{๑๐}

เนื้อเรื่องของคัมภีร์มหาวงศ์ ในส่วนที่มีอิทธิพลต่อวรรณกรรมพุทธศาสนาภาษาบาลีที่แต่งในประเทศไทย คือ ตอนที่ว่าด้วยพุทธประวัติของพระศากยโคดมพุทธเจ้า เรื่องของพระพุทธเจ้าในอดีต การประดิษฐานพระพุทธศาสนาในลังกาทวีป การสังคายนาพระไตรปิฎก ๓ ครั้ง และประวัติของโบราณสถานและโบราณวัตถุที่สำคัญในลังกาทวีป ข้อความเหล่านี้จะปรากฏให้เห็นได้บ่อยครั้งในคัมภีร์ต่างๆ เช่น คัมภีร์สารัตถสังคหะ คัมภีร์ชินกาลมาลี คัมภีร์สังคีตยวงค์

ในคัมภีร์ชินกาลมาลีที่พระรัตนปัญญาเถระแต่งเมื่อ พ.ศ. ๒๐๖๐ ได้คัดลอกข้อความหลายตอนจากคัมภีร์มหาวงศ์ เช่น การสังคายนา ๓ ครั้ง ตอนพระมหินทเถระมาลังกาทวีป การอัญเชิญต้นพระศรีมหาโพธิมาลังกาทวีป พระธาตุ

^{๑๐} ดู องค์การค้าของคุรุสภา. ไตรภูมิภคา หรือไตรภูมิพระร่วง, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๓๕), หน้า ๑๓๕-๑๕๕, วรรณกรรมสมัยสุโขทัย, ๒๕๓๕, หน้า ๙๒-๑๐๓.

รากขวัญมาล้างกาฬวิป การมาของพระธาตุเขี้ยวแก้วเบื้องขวาและพระธาตุนลาด-
มที่ยังคงเจดีย์ มริจเจดีย์ โลหปราสาท และสุวรรณมาลิกเจดีย์ เป็นต้น^{๑๑}

ในคัมภีร์สัทธัมมสังคหะที่พระธัมมกิตติมหาสามี แต่งเมื่อ พ.ศ. ๒๐๐๐
แต่งเป็นร้อยกรองผสมร้อยแก้ว ในส่วนที่เป็นร้อยกรอง (คาถา) นั้น หลังจากท่าน
กล่าววนอบน้อมพระรัตนตรัยแล้วก็เริ่มด้วยคาถาจากคัมภีร์มหาวงศ์ว่า

“ที่ปงฺกราทโย ปุรา สมฺพุทฺเธ จตุวีสติ
อาราเธตฺวา มหาวีโร เตหิ โภธาย พุยาโกโต”^{๑๒}

พระศาสดาผู้มีความเพียรมากของเราทั้งหลาย ได้ยังพระพุทธเจ้า
ในปางก่อน ๒๔ พระองค์มีพระที่ปงฺกรพุทฺธเจ้าเป็นต้น
ให้ทรงพอพระทัยแล้วได้รับการพยากรณ์จากพระพุทธเจ้า
ทั้ง ๒๔ พระองค์ว่าจะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า

คาถานี้ ต่างกันเฉพาะบาทที่ ๑ (ที่ปงฺกราทโย ปุรา) เท่านั้น คัมภีร์
สัทธัมมสังคหะถือว่าได้รับอิทธิพลจากคัมภีร์มหาวงศ์ด้วยส่วนหนึ่ง ซึ่งบางแห่ง
ก็ความชัดดีจึงต้องนำมาลงเป็นเชิงอรรถในคัมภีร์มหาวงศ์ เช่น ในบทที่ ๓๗ คาถา
ที่ ๒๒๐ บาทที่ ๓-๔ ว่า

วุตฺตํ วุตฺตํ วิทยาการิ วิโรธมฺปิ จ ทสฺสยิ^{๑๓}

พระเรวตมหาเถระตอบมนต์ทุกบทที่พุทธโฆสมาณพบอกแล้ว ๆ
พร้อมกับได้ชี้ข้อผิดพลาด

^{๑๑} ดู กรมศิลปากร. กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์, **วรรณกรรมรัตนโกสินทร์ เล่ม ๔
ชินกาลมาลีปกรณ์**, (กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, ๒๕๓๙), หน้า ๒๑๗-๒๔๕.

^{๑๒} สัทธัมมสังคห ๑/๕.

^{๑๓} มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย **มหาวิโส ปฐม ภาโค**, (กรุงเทพฯ-
มหานคร : โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๕๐), หน้า ๒๘๘.

ส่วนคัมภีร์สัทธัมมสังคหะพยัญชนะต่างกันเล็กน้อยว่า

ปุณฺจํ ปุณฺจํ วิทยาภาสิ วิโรธมฺปิ จ ทสฺสยิ^{๑๔}

ท่านพระเวรตมหาเถระตอบมนต์ทุกบทที่พุทโธสมาณพถามแล้วๆ
พร้อมกับได้ชี้ข้อผิดพลาด

และอีกตอนหนึ่งของคัมภีร์มหาวงศ์บทที่ ๓๗ คาถาที่ ๒๒๙ ที่ว่า

สาริปฺุตตาทิกิตฺตญจ กถามคฺคํ สเมกฺขยิ

กตา สึฬฬภาสาย สึฬฬสฺส ปวตฺตติ^{๑๕}

...(กถามรรค)ที่พระสารีบุตรเป็นต้นร้อยกรองไว้ พระสังคีติกาจารย์
ได้ยกขึ้นสังคายนาทั้ง ๓ ครั้ง อรรถกถานั้นยังมีเผยแพร่อยู่ในหมู่
ชาวสีฬฬ

คัมภีร์สัทธัมมสังคหะได้นำมาแสดงพยัญชนะแตกต่างกันเล็กน้อยว่า

สาริปฺุตตาทิกิ กตํ กถามคฺคํ สเมกฺขยิ

กตา สึฬฬภาสาย สึฬฬสฺส ปวตฺตติ^{๑๖}

...(กถามรรค)ที่พระสารีบุตรเป็นต้นแต่งไว้ พระสังคีติกาจารย์
ได้ยกขึ้นสังคายนาทั้ง ๓ ครั้ง อรรถกถานั้นยังมีเผยแพร่อยู่ใน
หมู่ชาวสีฬฬ

^{๑๔} สกฺุธมฺมสงฺคห ๗/๖.

^{๑๕} มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มหาวิโส ปจโฆ ภาคโ, (กรุงเทพ-
มหานคร : โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๔๐), หน้า ๒๘๘.

^{๑๖} สกฺุธมฺมสงฺคห ๗/๑๖.

ในคัมภีร์มหาวงศ์ฉบับมหาจุฬานี้ ได้นำคำว่า ปุณฺณํ ปุณฺณํ และคำว่า สาริปุตฺตาทีหิ กตํ มาลงเป็นเชิงอรรถ

นอกจากเนื้อเรื่องของคัมภีร์มหาวงศ์ที่มีอิทธิพลโดยตรงต่อวรรณคดีพุทธศาสนาภาษาบาลีในประเทศไทย เช่น คัมภีร์ชินกาลมาลีและคัมภีร์สัทธัมมสังคหะแล้วยังมีอิทธิพลต่อวรรณคดีพุทธศาสนาภาษาพื้นเมือง เช่น ตำนานมูลศาสนา และคัมภีร์อุรังคธาตุ แนวการเขียนของคัมภีร์มหาวงศ์ที่ว่าด้วยการประดิษฐานพระพุทธศาสนาในลังกาทวีป การเสด็จมาถึงของพระพุทธเจ้า และการมีพุทธทำนายว่าดินแดนแห่งนี้จะรุ่งเรืองไปด้วยพระพุทธศาสนาไปชั่วกาลนาน จะมีวงศ์ของพระเจ้าแผ่นดินที่เป็นองค์จักรสานูปถัมภกพระพุทธศาสนาสืบ ๆ ต่อไป ได้มีอิทธิพลต่อการเขียนคัมภีร์พระพุทธศาสนาในเมืองไทยทั้งสิ้น

คัมภีร์มหาวงศ์ฉบับภาษาบาลีในประเทศไทย

คัมภีร์มหาวงศ์ฉบับภาษาบาลีในประเทศไทยยังไม่เคยจัดพิมพ์เป็นเล่มหนังสือ ที่มีอยู่เป็นฉบับใบลานจารอักษรขอม ที่พบข้อมูลมีเพียงบทที่ ๑-๓๗ (คาถาที่ ๕๐) ตรงกับต้นฉบับแปลนี้ ฉบับใบลานจารอักษรขอม ๓๗ บท จัดเป็นผูกมี ๑๕ ผูกบ้าง ๑๖ ผูกบ้าง (ตามข้อมูลของผู้สำรวจคัมภีร์ใบลานของวัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพมหานคร)

คัมภีร์มหาวงศ์ใบลานที่คณะผู้ตรวจชำระใช้ตรวจสอบเพื่อจัดทำต้นฉบับภาษาบาลีอักษรไทยนั้น พบว่ามีอยู่ ๑ ชุด จำนวน ๑๕ ผูก มี ๓๘ บท เป็นฉบับทองที่ใบจารอักษรขอมได้ตรวจสอบตอนจบแต่ละบทปรากฏว่าลงบทพิรุณไป คือ พอจบบทที่ ๓๒ (ฉบับใบลาน ผูกที่ ๑๔) แล้วสอบข้อความดูตลอด ห่างจากท้ายบทที่ ๓๒ หกลาน จบบทที่ ๓๔ ซึ่งความจริงเป็นบทที่ ๓๓ ข้อนี้คงเป็นเหตุให้คัมภีร์มหาวงศ์ภาคแรกของไทยมี ๓๘ บท ทั้งฉบับใบลานทั้งฉบับแปล

ยังไม่พบข้อมูลว่า ต่อจากบทที่ ๓๗ ในประเทศไทยมีต้นฉบับใบลานหรือไม่ ฉบับแปลสมัยกรมพระยาดำรงราชานุภาพ (บทที่ ๓๗ ถึงบทที่ ๖๔) นั้น ก็ยังไม่พบข้อมูลว่าแปลจากฉบับใบลานหรือฉบับบาลีอักษรใด อนึ่ง มหาวงศ์ตอนท้ายที่ท่านรจนมาแล้วคงมิได้จารลงบนใบลาน เพราะเป็นยุคที่ใช้กระดาษแล้ว

ฉบับใบลานที่คณะผู้ตรวจชำระมีอยู่ ตอนจบ (ผูกที่ ๑๕) นั้น จบลงด้วยคาถาสุดท้าย (บทที่ ๓๗ คาถาที่ ๕๐) แล้วมีข้อความที่เรียกกันว่า นิคมณฑล ได้สอดดูแล้วปรากฏว่าข้อความที่เป็นนิคมณฑลนั้นนำมาจากฎีกามหาวงศ์และแต่งข้อความบางตอนเพิ่มเติม

ผู้แปลพบว่าคัมภีร์วังสตัถูปกาลินี ฎีกาของมหาวงศ์ระบุไว้ชัดเจนว่า “คัมภีร์มหาวงศ์นี้ เมื่อว่าโดยปริจเฉท มี ๓๘ ปริจเฉท มีมหียังคณาคมน ปริจเฉทเป็นต้น” แต่ต้นฉบับคัมภีร์ฎีกาที่ผู้แปลมีอยู่ มีการอธิบายความสิ้นสุด ปริจเฉทที่ ๓๗ คาถาที่ ๕๐ ข้อนี้จึงเป็นการกล่าวขัดแย้งกันในคัมภีร์ฎีกา

คัมภีร์มหาวงศ์แปล

คัมภีร์มหาวงศ์แปลในประเทศไทย ฉบับสมสมบูรณ์ยังไม่มี แต่การแปลคัมภีร์มหาวงศ์ในประเทศไทยมีหลายครั้งที่ปรากฏหลักฐานชัดเจน มีดังนี้

๑. การแปลคัมภีร์มหาวงศ์ในสมัยรัชกาลที่ ๑

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการแปลคัมภีร์มหาวงศ์ขึ้น เมื่อจุลศักราช ๑๑๕๘ พุทธศักราช ๒๓๓๙ ดังมีความปรากฏในบานแผ่นกว่า

วัน ๖ ขึ้น ๙ ค่ำ เดือน ๖ จุลศักราช ๑๑๕๘ ปีมะโรงอัฐศก
สมเด็จพระบรมธรรมฤชมหาราชาธิบดีราชเจ้า พระองค์เป็นศาสนูปถัมภกยก
พระพุทธศาสนาเสด็จออก ณ พระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน หม่อมขุนมนตรี-

กระวีราชปโรหิตาจารย์เฝ้าพระบาทบงกชมาศ จึงมีพระราชบริหาร
ดำรัสสั่งขุนสุนทรโวหารผู้ว่าที่พระอาลักษณ์ให้ชำระเรื่องพระมหาวงศ์
ที่ราชบัณฑิตยสถานแต่งทูลเกล้าฯ ถวายให้ถูกต้องตามวาระพระบาฬี พระ
ธรรมปโรหิตแต่ง ขุนสุนทรโวหารผู้ว่าที่พระอาลักษณ์ชำระแล้ว ดำรัสสั่ง
ให้เชิญไปผดียงปฤกษาสมเด็จพระสังฆราช พระราชาคณะ เห็นพร้อมกัน^{๑๗}

คัมภีร์มหาวงศ์แปลซึ่งพระยาธรรมปโรหิตหรือต่อมาคือพระยาธรรมปรีชา
(แก้ว) เป็นผู้แปลนั้น มีจำนวน ๓๖ ปริจเฉท และได้รับการตีพิมพ์เป็นเล่ม
หนังสือครั้งแรก เมื่อ รศ. ๑๒๙ ตรงกับ ปี พ.ศ. ๒๔๕๔ เป็นหนังสือ ๒ เล่ม
มีชื่อหนังสือว่า “มหาวงษ์ พงษาวดารลังกาทวิป” ถือเป็นฉบับหลวง ในหอ
พระสมุดวชิรญาณ^{๑๘}

๒. การแปลคัมภีร์มหาวงศ์ในสมัยรัชกาลที่ ๓

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้แปลเนื้อความ
ในคัมภีร์มหาวงศ์บางบทจารึกไว้ที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ในวิหารพระ
ไสยาสน์ ที่ผนังบนหน้าต่าง โดยแบ่งเป็นห้องๆ มีทั้งหมด ๓๒ ห้อง โดยเริ่ม
ตั้งแต่ห้องที่ ๑ ซึ่งมีความว่า

ห้องนี้ต้นเรื่องมหาวงศ์ ตั้งแต่พระเจ้าวังคราชได้ราชธิดาพระเจ้า
กลิ้งคราชมาเป็นมเหสี มีพระราชบุตรีพระองค์ ๑ ให้นามชื่อนางสุปราชา
บุตรี แล้วพระราชบิดาให้ประสูมเนมิตกาจารย์ดูพระลักษณะพระราชธิดา

^{๑๗} กรมศิลปากร. กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์, **วรรณกรรมรัตนโกสินทร์ เล่ม ๑**,
(กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, ๒๕๓๔), หน้า ๑.

^{๑๘} **มหาวงษ์ พงษาวดารลังกาทวิป**, (ฉบับหลวง) เล่ม ๑, (กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์ไทย, ร.ศ. ๑๒๙).

ราชปโรหิตทั้งปวงทำนายว่า พระราชาบุตรจะได้เป็นภรรยาพระยาราชสีห์ ครั้นนางเจริญขึ้นมีสิริรูปร่างยิ่งนัก แต่สันดานนั้นลามก พระราชาบิดา ขับเสียดจากเมือง นางก็เที่ยวทำอนาจารด้วยบุรุษชาวชนบทหลายแห่ง วันหนึ่งนางเดินทางไปกับพวกพ่อค้าหาบ พบราชสีห์ที่กลางป่า พาณิช ทั้งปวงกลัวหนีไปสิ้น นางเดินเข้าหาราชสีห์ๆ ก็ย้งนางขึ้นสู่หลังแห่ง ตนพาไปร่วมสังวาสก็ย้งถ้ำอันเป็นที่อยู่^{๑๙}

ห้องที่ ๑ นี้ มีเนื้อเรื่องตรงกับคัมภีร์มหาวงศ์บทที่ ๖ คาถาที่ ๑-๘^{๒๐}

จารึกห้องสุดท้าย คือ ห้องที่ ๓๒ จบลงในตอนที่ว่า

ห้องนี้พระเจ้าอภัยทูลได้เมืองมเหศวรแล้วยกไปตีเมืองอนุราช ตั้งมั่นอยู่เชิงเขากาฬบรรพต ส่งข่าวสารสงครามไปแจ้งแก่พระเจ้า เอฬารราชๆ ก็แต่งที่มณฑลโยธาเป็นทัพหน้า พระองค์ก็ทรงช้างพลาย มหาบรรพตยกพลออกมาจะทำสงคราม ฝ่ายพระมารดา ก็แต่งเสด็จบาย ให้พระเจ้าอภัยทูลราชาบุตรจัดทัพเป็น ๓๑ กอง ผู้กรูปร่างเป็นกษัตริย์ ชีข้างเป็นนายทัพทุกกองออกมาตั้งรับ ฝ่ายที่มณฑลถือดาบเชิงโจนขึ้นสูง ๑๘ ศอก พันรูปหุ่นกับคอข้างขาดถึง ๓๑ ทัพ แล้วก็ไล่ฆ่าพลม้าถึง หน้าข้างพระที่นั่ง จึงโจนขึ้นเพื่อจะฟันสุรนิมิตอันยืนขวางทางอยู่ สุรนิมิต เบี่ยงเข็นรับที่มณฑลพลาดตกลงมานอนคว่ำอยู่ สุรนิมิตก็แทงด้วยหอก

^{๑๙} ประชุมจารึกวัดพระเชตุพน, พ.ศ.๒๕๑๗, หน้า ๑๑๙.

^{๒๐} มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มหาวิไล ปจโม ภาค, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๔๐), หน้า ๔๘.

ที่มหันตฆาตใจตาย พระเจ้าอภัยทูลก็ขับพระยาคุณทลหัตถิไถ่ติดตาม ครั้นทันเข้าที่หน้าพระตำหนักนอกเมือง กษัตริย์ทั้ง ๒ ก็ทำสงครามกัน พลทั้ง ๒ ฝ่ายก็รบพุ่งกันเป็นสามารภ ฝ่ายพลาญบรรพตบุญชรเสียดให้หลังแก่ข้าศึก พระเจ้าอภัยทูลก็ฟังพระแสงโตมรฎกปฤษฏางค์พระเจ้าเอฬารราชตลอดถึงหลังข้างที่นั้งล้มลงถึงแก่อสัญกรรมพร้อมกัน พระเจ้าอภัยทูลก็ทำการบูชาเป็นอันมาก พระองค์ก็ได้กรุงอนุราชและเมืองทมิฬถึง ๓๒ เมืองด้วยประการฉะนี้^{๒๑}

ห้องนี้มีเนื้อเรื่องตรงกับบทที่ ๒๕ คาถาที่ ๔๘-๗๕ ของคัมภีร์มหาวงศ์^{๒๒}

๓. การแปลคัมภีร์มหาวงศ์สมัยรัชกาลที่ ๕

ในปีพุทธศักราช ๒๔๖๓ สมเด็จพระยาตำรงราชานุภาพรับสั่งให้พระยาปริยัติธรรมธาดา (แพ ตาละลักษมณ์) แปลคัมภีร์มหาวงศ์เพิ่มเติมต่อจากฉบับหลวง ๒ เล่ม คือตั้งแต่ปริจเฉทที่ ๓๗ จนถึงปริจเฉทที่ ๖๔ รวม ๒๘ ปริจเฉท และได้ตีพิมพ์เป็นครั้งแรกในงานพระราชทานเพลิงศพ มหาอำมาตย์โท พระยาอรรณการประสิทธิ์ (คุณดิลก) เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๖๓^{๒๓}

^{๒๑} ประชุมจารีกัณฑ์พระเชตุพน, พ.ศ. ๒๕๑๗, หน้า ๑๔๐.

^{๒๒} มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย **มหาวิไล ปจโม ภาโค**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๔๐), หน้า ๑๗๔-๑๗๗.

^{๒๓} กรมศิลปากร. กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์, **วรรณกรรมรัตนโกสินทร์ เล่ม ๑**, (กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, ๒๕๓๔), หน้า (๑๗), และดู สมเด็จพระยาตำรงราชานุภาพ, **เรื่องประดิษฐานพระสงฆ์สยามวงศ์ในลังกาทวีป ฉบับมติชน**, (กรุงเทพมหานคร : มติชน, ๒๕๔๖), หน้า ๑๖.

คัมภีร์มหาวงศ์ฉบับแปลนี้ ต่อมา ในปี พ.ศ. ๒๕๓๔ กองวรรณคดี และประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร ได้จัดพิมพ์เป็นวรรณกรรมรัตนโกสินทร์ เล่ม ๑ โดยพิมพ์รวมเป็น ๑ เล่ม มีทั้งหมด ๖๔ ปริจเฉท ในจำนวนนี้ ไม่มีปริจเฉท ที่ ๓๓ ปริจเฉทที่ ๔๐ และปริจเฉทที่ ๔๓ (ไม่มีมาแต่เดิม) ขณะที่พบว่าปริจเฉท ที่ ๓๗ และปริจเฉทที่ ๓๘ ซ้ำกัน ๒ ครั้ง แต่เรียกชื่อต่างกันและเนื้อหาเชื่อมต่อกัน จึงน่าจะเป็นการลำดับหัวข้อผิดตั้งแต่ฉบับจารในใบลาน

๔. การแปลคัมภีร์มหาวงศ์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

คัมภีร์มหาวงศ์ฉบับนี้ เป็นฉบับที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ดำเนินการแปลโดยมอบหมายให้ ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุเทพ พรหมเลิศ (ป.ธ.๙, พธ.บ., ศศ.ม.) อาจารย์ประจำภาควิชาพระพุทธศาสนา คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นผู้แปล ทั้งภาค ๑ และภาค ๒ จำนวน ๙๙ บท และภาคผนวกอีก ๖ บท รวมคาถาททั้งสิ้น ๕,๐๕๕ คาถา คัมภีร์มหาวงศ์ฉบับนี้จึงถือเป็นฉบับแปลฉบับปฐมเป็นครั้งแรก

ต้นฉบับคัมภีร์มหาวงศ์อักษรสิงห์

คัมภีร์มหาวงศ์ภาษาบาลี อักษรสิงห์ ที่ใช้เป็นต้นฉบับปริวรรตจัดพิมพ์ เป็นฉบับมหาจุฬาย นี้ ท่านพุทธทศัตตเถระเป็นผู้ดำเนินการตรวจชำระจัดพิมพ์ ขอนำบทนำที่ท่านเขียนไว้มาลงพิมพ์ไว้เพื่อให้ทราบความเป็นมาพอสมควร ดังนี้

คัมภีร์มหาวงศ์ เป็นพงศาวดารชั้นเยี่ยมของชนชาติสิงหะ ซึ่ง เป็นชนชาติหนึ่งในจำนวนชนชาติที่เลือนน้อยในโลก เป็นชนชาติที่มี ประวัติศาสตร์ต่อเนื่องยาวนานกว่า ๒๕๐๐ ปี

เนื่องด้วยได้คัมภีร์มหาวงศ์ภาคภาษาบาลีที่ชำระโดยศาสตราจารย์ วิลเลียม ไกเกอร์ (Wilhelm Geiger) และฉบับแปลภาษาอังกฤษ (โดยศาสตราจารย์วิลเลียม ไกเกอร์) มีบันทึกบทนำที่ละเอียด ดังนั้น ในการ จัดพิมพ์ครั้งนี้ ข้าพเจ้าจึงไม่ขอกล่าวอะไรมากนัก

คัมภีร์มหาวงศ์ ภาคแรก มีสเตอร์ ยอร์จ เทอเนอร์ (George Tuner) ข้าราชการ ประเทศศรีลังกา ตรวจชำระ และแปลเป็นภาษาอังกฤษเป็นครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๐ (ค.ศ. ๑๘๓๗) ต่อมา มีสเตอร์ แอล.ซี. วิเชสิงหะ (L.C. Wijesingha) ได้ตรวจชำระแก้ไขใหม่ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๒ (ค.ศ. ๑๘๘๙)

คัมภีร์มหาวงศ์ฉบับพิมพ์ภาคแรก ภาษาบาลีอักษรสิงหลนั้น รัฐบาลศรีลังกาได้อาราธนาท่าน ฮิกกทุเว ศรีสุมังคณายกเถระ (Hikkaduwe Sri Sumangala) และบัณฑิต พตุวันตทุเว (Batuwan-tudawe) ชำระเมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๖ (ค.ศ. ๑๘๘๓) ต่อมา ภาคที่ ๒ ก็ออกตามมาในปี พ.ศ. ๒๔๕๑ (ค.ศ. ๑๙๐๘)

ต่อมา ภายหลัง ศาสตราจารย์วิลเลียม ไกเกอร์ ได้รวบรวม คัมภีร์มหาวงศ์ฉบับตัวเขียนหลายฉบับ มี ฉบับที่เขียนด้วยอักษรพม่า ฉบับที่เขียนด้วยอักษรขอม และฉบับที่เขียนด้วยอักษรสิงหะ แล้วทำการ

ตรวจชำระใหม่ ได้จัดทำเชิงอรรถ ปาฐะที่ต่างกันของแต่ละฉบับไว้
สมาคมบาลีปกรณ์ (P.T.S.) จัดพิมพ์ฉบับภาษาบาลีอักษรโรมันโดยทุน
ของรัฐบาลศรีลังกา ภาคแรกจัดพิมพ์เสร็จเรียบร้อย เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๑
(ค.ศ. ๑๙๐๘) ภาค ๒ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๘ (ค.ศ. ๑๙๒๕) คัมภีร์มหาวงศ์
นี้ได้มีการเรียกชื่อภาคแรกว่า มหาวงศ์ เรียกชื่อภาคสอง (บทที่ ๓๘-๑๐๑)
ว่า จุฬวงค์ ข้าพเจ้าใช้คำว่า “ภาคแรกและภาคสอง” กำกับไว้ เพราะ
ข้าพเจ้าไม่เห็นด้วยกับการแบ่งเป็น มหาวงศ์และจุฬวงค์

นานมาแล้ว ในศรีลังกายังไม่มีการดำเนินการตรวจชำระแก้ไข
คัมภีร์มหาวงศ์ ฉบับที่จัดพิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๖ (ค.ศ. ๑๘๘๓) แม้
คัมภีร์มหาวงศ์จะได้พิมพ์ซ้ำหลายครั้งหลายหน (ถึงกระนั้น) คัมภีร์
มหาวงศ์ก็ขาดครวมานานแล้ว อนึ่ง ท่านโมรคัลเล ญาโณภาสตีสเถระ
(Moragalle Nanobhasatissa) ซึ่งมีความประสงค์จะจัดพิมพ์ภาค
สุดท้ายรวมกับภาคเดิมให้บริบูรณ์ จึงได้อาราธนา ท่าน เอช.สุมังคลเถระ
(H. Sumangala) แห่งสำนักไสลิมพาราม (Sailabimbarama) โททันทูวะ
(Dodanduwa) รับไปแต่ง (และ) รวบรวมมหาวงศ์ภาคสุดท้าย ท่าน
สุมังคลเถระรับไปดำเนินการงาน แต่ยังไม่ทันเสร็จ ท่านก็มรณภาพ
เสียก่อน

ในขณะเดียวกัน ท่านโมรคัลเล ญาโณภาสตีสเถระ ก็ได้นิมนต์
ให้ข้าพเจ้าเป็นผู้ตรวจชำระมหาวงศ์ภาคแรกนี้ เมื่อ ๑๕ ปีก่อน ข้าพเจ้า
ได้เริ่มงานและได้สอบถามกับฉบับของท่านศาสตราจารย์ไคเกอร์และฉบับ

ตัวเขียนอีก ๒ ฉบับซึ่งได้มาจากสำนักไสลพิมพาราม (Sailabimbarama) และจากสำนักอัมพรุกการาม (Ambarukkarama) เมืองเวลิตระ (Welitara) กับคัมภีร์ฎีกาของคัมภีร์มหาวงศ์พิมพ์ที่ศรีลังกา และที่สมาคมบาลีปกรณ์ประเทศอังกฤษจัดพิมพ์และกับมหาวงศ์ฉบับเพิ่มเติมที่ ดร.จี.พี. มาลาเสเกรา (Dr. G.P. Malalasekera) ตรวจชำระไว้

ในการตรวจชำระและแก้ไขนี้ ข้าพเจ้าต้องคัดลอกจากทุกฉบับ ซึ่งเป็นงานที่หนักมาก ในการจัดทำตวรรษนี้นั้น ได้รับการช่วยเหลือจากท่านญาโณภาสะ และท่านเอ็ม. สุมานันตะ แห่งวัดอัคคาราม เมืองอัมพลังโคทะ ขอขอบพระคุณท่านทั้งสองเป็นอย่างยิ่ง

เมื่อตรวจชำระและแก้ไขเสร็จเรียบร้อยแล้ว ข้าพเจ้าได้นำต้นฉบับไปถวายท่านญาโณภาสติสสเถระ ต้นฉบับอยู่กับท่านหลายปี ก็ยังไม่สามารถจะจัดพิมพ์ได้ ภายหลังข้าพเจ้าได้ไปขอต้นฉบับคืนแล้วได้แจ้งเจตจำนงค์ที่จะจัดพิมพ์คัมภีร์มหาวงศ์นี้ให้กระทรวงวัฒนธรรมแห่งศรีลังกาทราบ แต่ทางกระทรวงวัฒนธรรมไม่มีทุนสำรองสำหรับจัดพิมพ์หนังสือโบราณแบบนี้

ดังนั้น ข้าพเจ้าจึงได้มอบต้นฉบับให้กับบริษัท เอ็ม.ดี. คุณะเสนา หุ่นส่วนจำกัด เมืองโคลัมโบ ทางบริษัทยินดีที่จะจัดพิมพ์ให้ ข้าพเจ้ารู้สึกเป็นพระคุณอย่างยิ่งที่ทางบริษัทได้ช่วยจัดพิมพ์หนังสือเล่มใหญ่ขนาดนี้ ได้สำเร็จ

มหาวงศ์ภาคสุดท้ายที่รจนาโดยท่านสมุหคณฤชราชปรีชา ได้ลำดับ
เรื่องราวและรายชื่อของผู้รจนาชาวโปรตุเกสและชาวดัช (ฮอลันดา)
ด้วยคาถาเกือบหนึ่งพันคาถาซึ่งก็ได้บรรจุเป็นภาคผนวกไว้ตอนท้ายด้วย
ซึ่งแต่เดิมท่านผู้รจนามิได้ประสงค์ให้คัมภีร์ที่ท่านรจนาเป็นภาคผนวกอย่าง
ที่จัดพิมพ์ครั้งนี้เลย

คัมภีร์มหาวงศ์แปลฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

คัมภีร์มหาวงศ์แปลฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยนี้ ใช้ต้นฉบับ
คัมภีร์มหาวงศ์ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ปริวรรตจากต้นฉบับของศรี
ลังกา ฉบับพิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๒ ที่ดำเนินการตรวจชำระโดยท่านพุทธทาส
โดยได้ต้นฉบับบาลีอักษรสิงหฬจากพระอาจารย์มหาแสวง โชติปาโล ผู้อำนวยการ
การอภิธรรมโชติภาวนาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เจ้าอาวาสวัดศรีประวั
ติจังหวัดนนทบุรี พร้อมกับต้นฉบับที่ปริวรรตเป็นบาลีอักษรไทย โดยท่าน
โสมมานันท์ทะภิกษุชาวศรีลังกา นิกายสยามวงศ์ ซึ่งเป็นฉบับพิมพ์ดีดจำนวน ๓๐๐
หน้ากระดาษฟูลสแก๊ป

อนึ่ง ต้นฉบับของศรีลังกานั้น มีความยาว ๙๙ บท รวมภาคผนวก
นับจำนวนคาถาได้ ๑๐,๐๑๐ คาถา (หนึ่งหมื่นสิบคาถา) มีความหนา ๗๒๘
หน้ากระดาษ แต่เมื่อปริวรรตจัดพิมพ์เป็นบาลีอักษรไทย จัดรูปเล่มแล้ว มี
ความหนาประมาณ ๙๐๐ หน้ากระดาษ เมื่อรวมคำอนุโมทนา บทนำ ดรรชนี
และอื่น ๆ กิตกประมาณ ๑,๐๐๐ หน้ากระดาษ จึงแบ่งจัดพิมพ์เป็น ๒ ภาค
(๒ เล่มหนังสือ) คัมภีร์มหาวงศ์ฉบับมหาจุฬายาญ แบ่งเป็น ๒ ภาค

มหาวงศ์ ภาค ๑

มหาวงศ์ ภาค ๑ เริ่มตั้งแต่บทที่ ๑ ถึง บทที่ ๖๐ มี ๔,๙๕๕ คาถา โดยแต่ละบทมีคาถามากน้อย ดังนี้

บทที่ ๑ มี ๙๕ คาถา	บทที่ ๒ มี ๓๓ คาถา
บทที่ ๓ มี ๔๒ คาถา	บทที่ ๔ มี ๖๖ คาถา
บทที่ ๕ มี ๒๙๒ คาถา	บทที่ ๖ มี ๔๗ คาถา
บทที่ ๗ มี ๗๔ คาถา	บทที่ ๘ มี ๒๘ คาถา
บทที่ ๙ มี ๒๙ คาถา	บทที่ ๑๐ มี ๑๐๖ คาถา
บทที่ ๑๑ มี ๔๒ คาถา	บทที่ ๑๒ มี ๕๕ คาถา
บทที่ ๑๓ มี ๒๑ คาถา	บทที่ ๑๔ มี ๖๕ คาถา
บทที่ ๑๕ มี ๒๓๔ คาถา	บทที่ ๑๖ มี ๑๘ คาถา
บทที่ ๑๗ มี ๖๕ คาถา	บทที่ ๑๘ มี ๖๘ คาถา
บทที่ ๑๙ มี ๙๕ คาถา	บทที่ ๒๐ มี ๕๙ คาถา
บทที่ ๒๑ มี ๓๔ คาถา	บทที่ ๒๒ มี ๙๘ คาถา
บทที่ ๒๓ มี ๑๐๒ คาถา	บทที่ ๒๔ มี ๕๙ คาถา
บทที่ ๒๕ มี ๑๑๖ คาถา	บทที่ ๒๖ มี ๒๖ คาถา
บทที่ ๒๗ มี ๔๘ คาถา	บทที่ ๒๘ มี ๔๔ คาถา
บทที่ ๒๙ มี ๗๐ คาถา	บทที่ ๓๐ มี ๑๐๐ คาถา
บทที่ ๓๑ มี ๑๒๖ คาถา	บทที่ ๓๒ มี ๙๔ คาถา
บทที่ ๓๓ มี ๑๐๕ คาถา	บทที่ ๓๔ มี ๙๔ คาถา
บทที่ ๓๕ มี ๑๒๗ คาถา	บทที่ ๓๖ มี ๑๓๓ คาถา
บทที่ ๓๗ มี ๒๔๘ คาถา	บทที่ ๓๘ มี ๑๑๕ คาถา

บทที่ ๓๙ มี ๕๙ คาถา	บทที่ ๔๐ มี ๑๐๓ คาถา
บทที่ ๔๑ มี ๖๙ คาถา	บทที่ ๔๑ มี ๑๕๕ คาถา
บทที่ ๔๓ มี ๙๒ คาถา	บทที่ ๔๔ มี ๔๗ คาถา
บทที่ ๔๕ มี ๖๖ คาถา	บทที่ ๔๖ มี ๑๖๐ คาถา
บทที่ ๔๗ มี ๙๔ คาถา	บทที่ ๔๘ มี ๘๗ คาถา
บทที่ ๔๙ มี ๑๓๖ คาถา	บทที่ ๕๐ มี ๙๒ คาถา
บทที่ ๕๑ มี ๕๒ คาถา	บทที่ ๕๑ มี ๗๓ คาถา
บทที่ ๕๓ มี ๓๔ คาถา	บทที่ ๕๔ มี ๑๗ คาถา
บทที่ ๕๕ มี ๗๖ คาถา	บทที่ ๕๖ มี ๕๙ คาถา
บทที่ ๕๗ มี ๕๑ คาถา	บทที่ ๕๘ มี ๙๑ คาถา
บทที่ ๕๙ มี ๗๓ คาถา	บทที่ ๖๐ มี ๖๗ คาถา

รวม ๔,๙๕๕ คาถา

มหาวงศ์ ภาค ๒

มหาวงศ์ ภาค ๒ เริ่มตั้งแต่บทที่ ๖๑ ถึงบทที่ ๙๙ รวม ๓๙ บท
นับจำนวนคาถาได้ ๕,๐๕๕ คาถา ดังนี้

บทที่ ๖๑ มี ๕๓ คาถา	บทที่ ๖๒ มี ๖๔ คาถา
บทที่ ๖๓ มี ๔๔ คาถา	บทที่ ๖๔ มี ๑๕๘ คาถา
บทที่ ๖๕ มี ๙๖ คาถา	บทที่ ๖๖ มี ๕๙ คาถา
บทที่ ๖๗ มี ๓๘ คาถา	บทที่ ๖๘ มี ๓๓๖ คาถา
บทที่ ๖๙ มี ๓๒ คาถา	บทที่ ๗๐ มี ๓๓๐ คาถา
บทที่ ๗๑ มี ๑๖๔ คาถา	บทที่ ๗๒ มี ๒๔๘ คาถา

บทที่ ๗๓ มี ๒๐๔ คาถา	บทที่ ๗๔ มี ๓๓๖ คาถา
บทที่ ๗๕ มี ๑๐๘ คาถา	บทที่ ๗๖ มี ๑๐๙ คาถา
บทที่ ๗๗ มี ๘๖ คาถา	บทที่ ๗๘ มี ๘๐ คาถา
บทที่ ๗๙ มี ๘๐ คาถา	บทที่ ๘๐ มี ๕๓ คาถา
บทที่ ๘๑ มี ๕๒ คาถา	บทที่ ๘๒ มี ๔๔ คาถา
บทที่ ๘๓ มี ๑๒๒ คาถา	บทที่ ๘๔ มี ๕๘ คาถา
บทที่ ๘๕ มี ๗๔ คาถา	บทที่ ๘๖ มี ๑๒๑ คาถา
บทที่ ๘๗ มี ๗๑ คาถา	บทที่ ๘๘ มี ๑๑๐ คาถา
บทที่ ๘๙ มี ๓๖ คาถา	บทที่ ๙๐ มี ๓๓ คาถา
บทที่ ๙๑ มี ๑๗ คาถา	บทที่ ๙๒ มี ๒๔ คาถา
บทที่ ๙๓ มี ๒๗ คาถา	บทที่ ๙๔ มี ๔๒ คาถา
บทที่ ๙๕ มี ๖๔ คาถา	บทที่ ๙๖ มี ๙๘ คาถา
บทที่ ๙๗ มี ๑๘๕ คาถา	บทที่ ๙๘ มี ๓๐๕ คาถา
บทที่ ๙๙ มี ๓๙ คาถา	ภาคผนวก มี ๘๕๕ คาถา

รวม ๕,๐๕๕ คาถา

การแปลคัมภีร์มหาวงศ์

คัมภีร์มหาวงศ์แปล ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยนี้ ตั้งแต่บทที่ ๑-๓๗ คาถาที่ ๕๐ ได้แปลโดยตรวจสอบกับคัมภีร์วังสัทธูปกาลสินี ฎีกาของมหาวงศ์ ถัดจากนั้น เนื่องจากไม่มีฎีกาอธิบายความ ผู้แปลจึงใช้หนังสือประกอบการแปล หลายเล่มและได้ใช้ข้อมูลบางส่วนในการจัดทำเชิงอรรถ ดังนี้

๑. The Mahavaṃsa. Edited by Wilhelm Geiger, Published for The Pali Text Society, London : Luzac & Company, Ltd., 1958. ฉบับอักษรโรมัน ภาษาบาลี ประกอบด้วยบท ๓๗ บท และภาคผนวก ๒ บท
๒. Cuḷavaṃsa, Being the More Recent Part of the Mahavaṃsa, Translated by Wilhelm Geiger. 1st Indian Edition, Delhi : Motilal Banarsidass Publishers Private Limited, 1996. ฉบับแปลภาษาอังกฤษ โดย Wilhelm Geiger
๓. The Mahavaṃsa. Edited by The Ven. A.P. Buddhadatta, Pali Text Together some later additions, 1st Edition, Colombo : M.D. Gunasena & Co. Ltd., 1959. ฉบับอักษรสิงหล ภาษาบาลี
๔. คัมภีร์มหาวงศ์ภาษาบาลี อักษรสิงหล
๕. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, วัสดุอุปปกาศินี มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ กรุงเทพมหานคร : วิญญูณ, เอกสารเย็บเล่ม
๖. กรมศิลปากร, วรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ เล่ม ๑ คัมภีร์มหาวงศ์. กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, ๒๕๓๔
๗. หนังสืออื่นๆ ที่เกี่ยวข้องอีกหลายเล่ม

ชื่อบท เดิมนิยมแปลว่า “ปริจเฉท” ได้แปลเป็น “บท” ทั้งหมด ดังนั้น ในส่วนของบทนำ พึงเข้าใจคำนี้ว่ามีความหมายเดียวกัน อนึ่ง ต้นฉบับภาษาบาลี แม้จะไม่มีชื่อบทปรากฏอยู่ในตอนต้น แต่ผู้แปลได้เพิ่มเข้ามาในฉบับแปลเพื่อความ สะดวกต่อผู้อ่าน

ในส่วนของอสาธารณนาม ผู้แปลได้ใช้วิธีแปลทับศัพท์ภาษาบาลีเป็นหลัก เพื่อให้สอดคล้องกับหลักการแปลพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อสาธารณนามจึงอาจไม่ตรงกับคำที่นิยมใช้กัน เช่น

ปรากรมพาหุ	แปลเป็น	ปรักกมพาหุ
ศรีวิกรม	แปลเป็น	สิริวิกกมะ

แต่อสาธารณนามบางคำ เช่น วิชย แปลเป็น วิชัย เนื่องจากเป็นชื่อที่นิยมใช้ทั่วไป

ในคัมภีร์มหาวงศ์ภาค ๒ มีอสาธารณนามซึ่งเป็นชื่อเฉพาะของชาวยุโรป และสถานที่ต่าง ๆ มากแห่ง ยากที่จะแปลให้ตรงกันได้ เพราะต้นฉบับอักษรขำระไว้ไม่ลงกัน บางแห่งผู้แปลได้ตรวจสอบต้นฉบับอักษรสิงห์และอักษรโรมันแล้วได้แก้ไขไปบ้าง แต่ก็ยังมีหลายแห่งที่ยังไม่ได้ชำระจึงอาจมีชื่อแตกต่างกันบ้างเล็กน้อย เช่น ควนนฺตร/ควนนฺร, ปรุงคิ/ผิรุงค (ฝรั่ง), ปราทิวราชเสขร/ปรราชาทิวเสขร, ยาปน/ชาปน(ทาน้ำ) ศัพท์ที่ท่านบัญญัติขึ้นเป็นชื่อเฉพาะ เช่น คำที่กล่าวถึงชนชาติฝรั่งชาติแรกที่เข้าไปศรีลังกา คือ ชาวโปรตุเกส ท่านใช้คำเรียกรวมว่า “ปรุงคิ” บ้าง “ผิรุงค” บ้าง และมีคำอื่นๆ เช่น

อิงคิริลล	ชนชาติอังกฤษ
ตติยชาชสุส, ตติยโซฮา	พระเจ้าซาร์ที่ ๓
โอลนุท	ประเทศฮอลันดา
โทนชฺวาน	ดองยวง
กิตตุสมย, กิตตุธมม, กิตตุลหุติ	คริสต์ศาสนา
เทนมาก	ประเทศเดนมาร์ค

รกขงค	ประเทศมอญอารกัน
ลิสพน	กรุงลิสบอน (Lisbon)
	เมืองหลวงของโปรตุเกส
อดลนตีก	มหาสมุทรแอตแลนติก
บิลิป	พระเจ้าฟิลิป
อิสปาญญ	ประเทศสเปน
โทนบิลิป	ดอนฟิลิป (Don philip)
มุสลิม	ชาวมุสลิม
อโยซุมปุร	กรุงศรีอยุธยา

การจัดทำเชิงอรรถในคัมภีร์มหาวงศ์ฉบับแปลนี้ มี ๓ ลักษณะ คือ

๑. เชิงอรรถที่มีอยู่ในต้นฉบับเดิม จะเขียนภาษาบาลีไว้พร้อมทั้งคำแปล เชิงอรรถส่วนนี้ผู้แปลได้จัดทำเฉพาะเชิงอรรถที่เห็นว่าประกอบด้วยศัพท์ที่ไม่ตรงกัน หรือศัพท์ที่มีความหมายหรือมีเนื้อความเปลี่ยนไปจากเนื้อหาหลัก
๒. เชิงอรรถจากหนังสืออื่นๆ ส่วนมากเป็นเชิงอรรถอธิบายเพื่อเพิ่มความเข้าใจ โดยอ้างอิงแหล่งที่มาอื่นๆ
๓. เชิงอรรถที่ผู้แปลเพิ่มเข้ามา จะมีวงเล็บ(ผู้แปล) กำกับต่อท้าย (ยกเว้นที่เพิ่มเข้ามาเพื่อโยงเนื้อหาภายในเล่ม)

การใช้อักษรย่อในเชิงอรรถคัมภีร์มหาวงศ์แปล

อักษรย่อในเชิงอรรถที่ปรากฏในคัมภีร์มหาวงศ์ฉบับแปลนี้ได้ใช้ระบบเดียวกับต้นฉบับ คือ เปลี่ยนอักษรย่อจากฉบับสิงหฬเป็นอักษรไทยและเพิ่มเติมบางแห่ง ดังนี้

ฉบับสิงหน	ฉบับมหาจุฬา
A	ก-สี.
E	อ.
D	โป-สี. (ท)
S	โป-สี. (ส)
D,S	โป-สี. (ท,ส)
L	ล.
T	ฐ. ฐีกาย
K	กั, กมโพช
R	ร.
SA	สาสนวส.
B 1-2	ม.
-	สตฺถมม.
-	ทีปวส.
-	สี.
-	D.P.P.N.

A หมายถึง มหาวงศ์ ฉบับที่ตีพิมพ์ด้วยอักษรสิงหน ซึ่งชำระโดย ภัททันตะ ฮิกกาทูเว ศรีสุมังคณายกเถระ (Hikkaduwe Sri Sumangala) และ บัณทิต พตุวันตฺตเว (Batuwantudawe) พ.ศ. ๒๔๒๖

E หมายถึง มหาวงศ์ ฉบับที่ตีพิมพ์ด้วยอักษรโรมัน ซึ่งชำระโดย ศาสตราจารย์วิลเลียม ไกเกอร์ (Wilhelm Geiger)

D หมายถึง มหาวงศ์ ฉบับตัวเขียน(จารบนใบลาน) อักษรสิงหน ซึ่งได้มาจากสำนักไสลิมพาราม (Sailabimbarama) เมืองโททันทฺวะ (Dodanduwa)

S หมายถึง มหาวงศ์ ฉบับตัวเขียน (จารบนใบลาน) อักษรสิงห์
ซึ่งได้มาจากสำนักอัมพุทการาม (Ambarukkarama) เมืองเวลิตระ (Welitara)

L หมายถึง มหาวงศ์ ฉบับที่มิสเตอร์ แอล.ซี. วิเซสิงหา (L.C.
Wijesingha) ตรวจชำระ พ.ศ.๒๔๓๒

T หมายถึง มหาวังสฎีกา

K หมายถึง มหาวงศ์ ฉบับตัวเขียนอักษรขอม ที่ได้จากหอสมุด
พิพิธภัณฑ์โคลัมโบ ศรีลังกา และที่ได้จากหอสมุดแห่งชาติ กรุงปารีส ประเทศ
ฝรั่งเศส ซึ่งศาสตราจารย์วิลเลียม ไกอเกอร์ ใช้ตรวจชำระ พ.ศ.๒๔๕๑

R หมายถึง มหาวงศ์ คัมภีร์รสวาหินี

SA หมายถึง คัมภีร์ สาสนวัส

B 1-2 หมายถึง มหาวงศ์ ฉบับใบลานของพม่า

สทตมม. หมายถึง คัมภีร์สัทธัมมสังคหะ ที่สันนิษฐานว่ารจนาโดยพระ
ธัมมกิตติมหาสามี แห่งกรุงศรีอยุธยา เมื่อ พ.ศ.๒๐๐๐

ทีปวส. หมายถึง คัมภีร์ทีปวงศ์ คัมภีร์เดิมที่ได้รับการชำระปรับปรุงเป็น
คัมภีร์มหาวงศ์

ลี. หมายถึง คัมภีร์มหาวงศ์ฉบับที่ใช้เป็นต้นฉบับปริวรรตเป็นบาลี
อักษรไทยจัดพิมพ์เป็นฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

D.P.P.N. หมายถึง Dictionary of Pali Propernames ของ G.P.
Malalasekera

ส่วนหมายเลขกำกับบทและข้อ เช่น (๖๐.๑), ๖๘.๑๙ หมายถึง บทที่ ๖๐
ข้อที่ ๑, บทที่ ๖๘ ข้อที่ ๑๙ ผู้แปลได้เพิ่มเข้ามาเพื่อเชื่อมโยงข้อมูลภายในเล่ม

เนื้อหาย่อ

คัมภีร์มหาวงศ์ ภาค ๒

บทที่ ๖๑^๑

สังข์ตถลิปุราภิกมณะ : มุ่งสู่สังข์ตถลิบุรี

เมื่อพระเจ้ามาณาภรณ์ครองราชย์อยู่ ณ สังข์ตถลินคร สวรรคต พระภาดา
สองพระองค์คือพระเจ้ากิตติสิริเมฆกับพระเจ้าสิริวัลลภได้เสด็จมายังสังข์ตถลินคร
พระเจ้ากิตติสิริเมฆเสด็จขึ้นครองราชย์สืบต่อจากพระเจ้ามาณาภรณ์ รับสั่งให้
พระเจ้าสิริวัลลภกับเจ้าชายปรักกมพาหุ พระนางรัตนาวดีเทวี และพระธิดา
๒ พระองค์ คือพระนางมิตตาและพระนางปภาวดี ไปครองมหานาคหุลปุระ
พระเจ้าสิริวัลลภทรงเลี้ยงดูเจ้าชายปรักกมพาหุอย่างดี เมื่อเจริญชันษาทรงจัด
พิธีโสกันต์แด่เจ้าชาย และทรงยกพระนางมิตตาให้พระราชโอรสทรงพระนามว่า
มาณาภรณ์

ต่อมา พระเจ้าวิกกมพาหุซึ่งครองราชย์อยู่ ณ ปุฬิตถิมนครสวรรคต
ราชสมบัติตกแก่พระเจ้าคชพาหุราชโอรส ฝ่ายพระเจ้ากิตติสิริเมฆและพระเจ้า
สิริวัลลภทรงทราบข่าวจึงทรงยกทัพมาหมายยึดครองปุฬิตถิมนครซึ่งถือว่าเป็น
มูลมรดกของทั้ง ๒ พระองค์คืน แต่ทรงทำสงครามพ่ายแพ้แก่พระเจ้าคชพาหุ
จึงถอยทัพกลับ นับตั้งแต่นั้น กษัตริย์ทั้ง ๓ พระองค์ต่างทรงมีสัมพันธไมตรีต่อ

^๑ อ. บทที่ ๖๓ (บทอื่นๆ พึงเทียบตามนี้)

กันและกัน และทรงครองราชย์อยู่ในแคว้นของแต่ละพระองค์ ฝ่ายเจ้าชายปรั๊กม-
พาหุทรงคิดการณ์ใหญ่ ทรงเห็นว่าผู้มีความสามารถเช่นพระองค์ไม่เหมาะกับเมือง
เล็ก ๆ จึงเสด็จออกจากมหานครมุ่งสู่สังฆัตถลินครซึ่งเป็นถิ่นกำเนิดของ
พระองค์และประทับอยู่กับพระเจ้ากิตติสิริเมฆ

บทที่ ๖๒

ประมัตถลาภิกมณะ : มุ่งสู่อาณาจักรอื่น

เจ้าชายปรั๊กมพาหุทรงใฝ่พระทัยในการศึกษาศิลปะทุกอย่างจนเชี่ยวชาญ
ทรงแตกฉานทั้งคดีโลกและคดีธรรม เช่น นิติศาสตร์ โภคศาสตร์ ศัพทศาสตร์
นิมิตตศาสตร์ เกฏศาสตร์ นัจจศาสตร์ ทรงแสดงพระองค์ให้เป็นที่
โปรดปรานของพระเจ้ากิตติสิริเมฆ ได้รับแต่งตั้งในตำแหน่งอุปนายณะ ขณะฉลอง
ตำแหน่ง พระเจ้าสิริวิมลภสวรรคต เจ้าชายมาณาภรณ์ราชโอรสได้เสด็จขึ้น
ครองราชย์ และพระนางมิตตาเทวีประสูติพระโอรสทรงพระนามว่าสิริวิมล(ชานานาม
ตามพระนามของพระเปยยกา) ในปีต่อมา พระนางปกาวดีพระมเหสีองค์ที่สอง
ของพระเจ้ามาณาภรณ์ประสูติพระโอรสทรงพระนามว่ากิตติสิริเมฆ ฝ่ายเจ้าชาย
ปรั๊กมพาหุทรงคิดการณ์ใหญ่ ทรงประสงค์จะปกครองลังกาทวีปภายใต้เอก-
เศวตฉัตร ทรงมีพระดำริว่าหากอยู่ ณ สังฆัตถลินครต่อไปโดยไม่ได้สืบราชสมบัติ
ต่อจากพระเจ้ากิตติสิริเมฆจะเป็นความเสียหายใหญ่หลวง จึงเสด็จออกจาก
สังฆัตถลินครมุ่งสู่อาณาจักรอื่น

บทที่ ๖๓

เสนาปติวระ : แผนประหารเสนาบดี

เจ้าชายเสด็จออกจากสังฆตถลินครโดยมิให้พระเจ้ากิตติสิริเมฆทรงทราบ ทรงเห็นว่าผู้ตามเสด็จพระองค์มีน้อยจึงตรัสถามสาเหตุ เมื่อทรงทราบว่าทุกคนหมิ่นพระองค์ที่ยังพระเยาว์ว่าคงทำการใหญ่ไม่ได้ ทรงประสงค์จะแสดงภูมิปัญญาของพระองค์ให้ปรากฏ จึงเสด็จไปยังพลัดถิคมซึ่งเสนาบดีของพระเจ้ากิตติสิริเมฆครอบครองอยู่ เสนาบดีคิดจะกราบทูลให้พระเจ้ากิตติสิริเมฆทรงทราบ พระองค์จึงทรงประหารชีวิตเสนาบดียี่ดทรัพย์ของเสนาบดีนำไปแจกจ่ายแก่พวกทหารของพระองค์ เรื่องนี้เป็นข่าวกระฉ่อนไปทั่ว

บทที่ ๖๔

ปรมัตถ์ลัปวัตตินิณณะ : การสำรวจเหตุการณ์ในอาณาจักรอื่น

เมื่อเจ้าชายทรงประหารชีวิตเสนาบดีพาดูเหตุการณ์ ๒-๓ วัน ชาวแพรวไปอย่างรวดเร็ว ชาวเมืองต่างคิดว่าพระองค์ทรงเป็นกบฏ ต้องการจับกุมนำกลับไปยังสังฆตถลินคร จึงยกทัพมาหมายจับกุมพระองค์หลายครั้ง แต่พระองค์ทรงเชี่ยวชาญการสู้รบทรงรู้จักยุทธศาสตร์จึงได้ชัยชนะทุกครั้ง แต่เพื่อรักษาน้ำพระทัยแห่งพระบิดา(กิตติสิริเมฆ)จึงเสด็จออกจากเขตแคว้นของพระบิดาหลบหนีเข้าไปในอาณาจักรของพระเจ้าคชพาหุ พระเจ้าคชพาหุทรงให้การต้อนรับตามราชประเพณีทรงให้พวกนักสืบคอยติดตามพระองค์ ขณะเดียวกันเจ้าชายทรงส่งนักสืบไปประจำอยู่ในที่ต่างๆ ทรงสังเคราะห์ข่าวเมืองและเหล่าทหารจนคุ้นเคยกับพระองค์ โดยที่คนเหล่านั้นไม่รู้แผนการของพระองค์ ทรงทำพระองค์ให้เป็นที่

โปรดปรานของพระเจ้าคชพาหุโดยนำพระนางภัททวดีกุมารีพระกนิษฐภคินีผู้ทรง
สิริโฉมของพระองค์มาเป็นราชบรรณาการแต่พระเจ้าคชพาหุ พระองค์จึงเข้าออก
ภายในราชสำนักและทรงสืบทราบเหตุการณ์ต่างๆ ทั้งภายในและภายนอก
ปุพัตถลินคร

บทที่ ๖๕

มหาทิปาทมหุสสะวะ : พิธีสมโภชตำแหน่งพระมหาทิปาท

ครั้นประทับอยู่ที่ปุพัตถิมนครระยะหนึ่ง เจ้าชายปรักกมพาหุเสด็จกลับ
สังขัตถลินคร ระหว่างทางทรงผจญภัยอันตรายจนเสด็จถึงหมู่บ้านสระ(สรค์คาม)
เขตแดนของพระเจ้ากิตติสิริเมฆ ประทับยับยั้งอยู่ไม่ยอมนิวัติเข้าพระนคร พระเจ้า
กิตติสิริเมฆจึงมีพระราชสาส์นรับสั่งให้เสด็จเข้าพระนคร พระองค์ไม่ยอมเสด็จ
เข้าไป พระนางรัตนาวลีเทวีจึงเสด็จไปเชิญเจ้าชายกลับเข้าพระนครด้วยพระองค์เอง
เมื่อเสด็จถึงสังขัตถลินคร พระเจ้ากิตติสิริเมฆทรงมอบราชสมบัติแต่เจ้าชาย จาก
นั้นไม่นานได้เสด็จสวรรคต หลังจากจัดพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพของพระเจ้า
กิตติสิริเมฆแล้วเจ้าชายปรักกมพาหุทรงจัดพิธีสมโภชตำแหน่งพระมหาทิปาท
ครองราชย์อยู่ ณ สังขัตถลินคร

บทที่ ๖๖

สรุขสมมติกรณะ :

การสร้างควมเจริญรุ่งเรืองแก่ราชอาณาจักร

พระเจ้าปรักกมพาหุทรงพระราชดำริจะขยายราชอาณาจักรของพระองค์ให้ยิ่งใหญ่ พระราชทานตำแหน่งแก่ผู้ที่เหมาะสมแล้วรับสั่งให้ไปตั้งทัพในที่ต่างๆ ตั้งแต่ยอดเขาจนจรดชายทะเล พระราชกรณียกิจประการแรกคือรับสั่งให้ปรับปรุงการเกษตร ตรัสว่า “แม้แต่น้ำหยดเดียวก็อย่าให้ไหลลงทะเลโดยมิได้ทำให้เกิดประโยชน์” ทรงจัดระบบชลประทานโดยการขุดลอกห้วยหนองคลองบึงจำนวนมาก ทรงให้สร้างสะพานข้ามแม่น้ำ ทรงตรากฎหมายการใช้พื้นที่ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด ทรงพัฒนาการเกษตรใหม่ๆ ทำให้ชาวเมืองปราศจากความอดอยาก ทรงปลูกสวน สร้างวัดวาอารามในพระพุทธศาสนาจำนวนมากยิ่งกว่ากษัตริย์ทุกพระองค์ ทำให้ราชสมบัติของพระองค์เจริญรุ่งเรืองอย่างยิ่ง

บทที่ ๖๗

พลนสังคหะ : การรวบรวมไพร่พลและทรัพย์สมบัติ

พระเจ้าปรักกมพาหุทรงพระราชดำริจะทะนุบำรุงทั้งอาณาจักรและศาสนจักรทรงจัดกองทัพและอาวุธยุทโธปกรณ์ทุกอย่าง ทรงประชุมเหล่าอำมาตย์มอบกองทัพเพื่อฝึกรบ รับสั่งให้ไปประจำการอยู่ในที่ต่างๆ ทว่าราชอาณาจักรขณะเดียวกันทรงจัดการค้าขายรัตนะต่างๆ ส่งสมพระราชทรัพย์จันบ้านเมืองของพระองค์เจริญมั่งคั่งยิ่งขึ้น

บทที่ ๖๘

รัชชทานะ : การพระราชทานราชสมบัติ

เมื่อมีกองทัพอันเกรียงไกร มีพีชพันธุ์ธัญญาหารอุดมสมบูรณ์ พระเจ้าปรักกมพาทูทรงเกลี้ยกล่อมแม่ทัพนายกองฝ่ายพระเจ้าคชพาทูซึ่งครองดินแดนแถบมลฑยประเทศให้เข้าร่วมกับพระองค์ ทรงยกทัพเข้าโจมตีแคว้นของพระเจ้าคชพาทู พระเจ้าคชพาทูได้ทรงส่งกองทัพของพระองค์ไปทำสงครามหลายครั้ง ฝ่ายพระเจ้ามาณาภรณ์ซึ่งครองราชย์อยู่ ณ กรุงโรหณะ เดิมทรงมีสัมพันธ์ไมตรีกับพระเจ้าคชพาทู เมื่อทรงสดับว่ากองทัพพระเจ้าปรักกมพาทูมีกำลังเข้มแข็งกว่าคงจะยึดครองดินแดนของพระเจ้าคชพาทูได้ ทรงยกเลิกสัมพันธ์ไมตรีกับพระเจ้าคชพาทูแล้วแปรพักตร์เข้าฝ่ายพระเจ้าปรักกมพาทู พระเจ้าปรักกมพาทูจึงมีกองทัพเข้มแข็งยิ่งขึ้น กองทหารของพระองค์สามารถยึดปฐ์ดินนครได้ จับกุมพระเจ้าคชพาทูขังไว้ในปราสาท

พวกชาวเมืองได้อัญเชิญพระเจ้ามาณาภรณ์ให้ยกทัพมาช่วย พระเจ้ามาณาภรณ์ทรงเกิดละโมภราชสมบัติ ทรงยกทัพบุกมาถึงปฐ์ดินนครบรรพมาพันทหารของพระเจ้าปรักกมพาทูตายหมดสิ้นแล้วยึดเอาราชสมบัติของพระเจ้าคชพาทู ทรงกักขังพระเจ้าคชพาทูและพยายามปลงพระชนม์โดยวิธีให้อุดอาหารและถวายยาพิษเพื่อมิให้ชาวเมืองรู้แผนการณั้

พระเจ้าคชพาทูทรงได้รับทุกข์ทรมานจนมิอาจอดกลั้นได้ ทรงส่งพระราชสาส์นลับไปทูลขอความช่วยเหลือจากพระเจ้าปรักกมพาทู พระเจ้าปรักกมพาทูทรงเมตตาจึงทรงส่งกองทัพไปตีทัพของพระเจ้ามาณาภรณ์แตกกระเจิงแล้ว

อัญเชิญพระเจ้าคชพาหุเสด็จออกมา ระหว่างทางทหารของพระเจ้าคชพาหุได้
ก่อการกบฏพาพระเจ้าคชพาหุเสด็จหนี พระเจ้าปรักกมพาหุทรงกริ้วรับสั่งให้
ทหารจับกุมพระเจ้าคชพาหุให้ได้ ฝ่ายพระเจ้าคชพาหุทรงอยู่ในสถานการณ์คับขัน
จึงเผด็จสงฆ์ให้ช่วยนำพระราชสาส์นไปเพื่อทูลขอขมาพระเจ้าปรักกมพาหุ
พระสงฆ์ได้เกลี้ยกล่อมพระเจ้าปรักกมพาหุว่า การที่ทรงปกครองแผ่นดินก็เพื่อ
ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ซึ่งพระพุทธศาสนาสอนให้มีความสามัคคีกัน ฉะนั้น
ขอให้พระมหากษัตริย์ทั้ง ๒ พระองค์โปรดปรองดองกัน ในที่สุด พระเจ้าปรักกม-
พาหุจึงได้ประทานรัชสมบัติคืนแก่พระเจ้าคชพาหุแล้วเสด็จนิวัติสู่แคว้นของพระองค์

บทที่ ๖๙

ดิราชกะ : เรื่องพระราชา ๓ พระองค์

ในช่วงเวลานั้นมีพระราชาปกครองลังกา ๓ พระองค์ ได้แก่ พระเจ้า
คชพาหุ พระเจ้ามาณาภรณ์ และพระเจ้าปรักกมพาหุ พระเจ้าคชพาหุทรงครอง
แคว้นราชะเช่นเดิม พระองค์ทรงยกเลิกสัมพันธไมตรีกับพระเจ้ามานาภรณ์ด้วย
ทรงถือว่าแคว้นราชะเป็นแคว้นที่พระเจ้าปรักกมพาหุประทานแก่พระองค์ ทรง
เสวยราชสมบัติอยู่ ๒๒ ปี ก็สวรรคต เหล่าอำมาตย์ราชมนตรีของพระเจ้า
คชพาหุกลับไปอัญเชิญพระเจ้ามานาภรณ์ให้เสวยราชสมบัติ ฝ่ายพระเจ้าปรักกม-
พาหุทรงทราบข่าวได้ทรงยกทัพไปยังปุฬัตติมนคร เมื่อทรงทราบว่าพระเจ้ามานา
ภรณ์ทรงยกทัพมาจึงทรงตั้งทัพรออยู่ ขณะนั้นพวกราชอำมาตย์กราบทูลเชิญ
พระองค์ปราบดาภิเษกขึ้นเป็นกษัตริย์

บทที่ ๗๐

อภิเสกมังคลนิทเทศ :

การพรรณนาเรื่องพระราชพิธีรัชมังคลาภิเษก

เมื่อกองทัพของพระเจ้ามาณาภรณ์บุกเข้าประชิดปุฬัตติมนคร กองทัพ
ทั้ง ๒ ได้ต่อสู้ปะทะกันรอบ ๆ พระนคร สงครามครั้งนั้นทหารตายไปจำนวนมาก
สิ้นเวลาหลายเดือน ครั้งหนึ่ง พระเจ้าปรักกมพาหุทรงเปลื้องพล้ำเสียดทหาร
จำนวนมาก เหลือทหารอยู่จำนวนน้อย แม้พวกอำมาตย์กราบทูลให้ทรงถอยทัพ
เพราะมีกำลังทหารน้อยก็ไม่ทรงคล้อยตาม ทรงตั้งพระทัยแน่วแน่ที่จะรบต่อไป
ทั้งกลางวันกลางคืน วันหนึ่งพระองค์ทรงเผลอหลับไปในท่ามกลางสนามรบ พวก
อำมาตย์นำพระองค์กลับเข้าพระนคร พระองค์ทรงกริ้วต่อการกระทำของเหล่า
อำมาตย์ แต่พระองค์ก็สามารถตีทัพของพระเจ้ามาณาภรณ์แตก จับกุมเจ้าชาย
สิริวัลลภพระโอรสของพระเจ้ามาณาภรณ์ได้ ฝ่ายพระเจ้ามาณาภรณ์หลังจาก
ทรงพ่ายแพ้ทรงตรอมพระทัยจนทรงพระประชวร เมื่อใกล้สวรรคตทรงแนะนำให้
เจ้าชายกิตติสิริเมฆและเหล่าอำมาตย์ข้าราชการบริพารยอมอ่อนน้อมต่อพระเจ้า
ปรักกมพาหุ ฝ่ายเหล่าอำมาตย์ข้าราชการบริพารของพระเจ้าปรักกมพาหุได้พร้อมใจกัน
จัดพระราชพิธีรัชมังคลาภิเษกยกพระเจ้าปรักกมพาหุขึ้นเป็นกษัตริย์อีกเป็นครั้งที่ ๒

บทที่ ๗๑

ปรีติปฏิสังขรณนิเทศ : การพรรณาเรื่องการปฏิสังขรณ์ปุฬิตินคร

หลังจากพระเจ้าปรักกมพาหุทรงครองราชย์เหนือลังกาทวีปทั้งหมด ทรงมีพระราชดำริถึงวิธีสร้างความเจริญแก่ลังกาและพระพุทธศาสนา ทรงมีพระราชบัญชาให้ประชุมนักปราชญ์ราชบัณฑิตทั้งฝ่ายภิกษุและฆราวาส ทรงให้พระสงฆ์ทั้ง ๓ นิกาย ซึ่งไม่ปรองดองกันมาตั้งแต่รัชสมัยของพระเจ้าวัฏฏคามณีอภัย สามัคคีกัน ทรงถวายการอุปถัมภ์ โปรดให้สร้างโรงงาน โรงพยาบาล โรงเก็บพืชพันธุ์ธัญญาหาร อุทยานไม้ดอกไม้ผลจำนวนมาก ถนนสายสำคัญ รับสั่งให้ขุดสระ ทรงสร้างปราสาท โรงธรรม อาราม วิหาร ร้านตลาด และเมืองลูกหลวง ทรงขยายพระนครให้กว้างใหญ่ ยิ่งกว่าเดิม มีประตู ๑๔ ประตู งดงามรุ่งเรืองดังเมืองสวรรค์ ส่วนพระองค์ทรงรักษาพระอุโบสถศีลอยู่เป็นนิตย์

บทที่ ๗๒

ทราฐาตุมหนิเทศ : การพรรณนาการสมโภชพระธาตुเขียวแก้ว

พระเจ้าปรักกมพาหุรับสั่งให้ปฏิสังขรณ์นุราธบุรี ทรงสร้างปรักกมบุรี ในวันอุโบสถทรงประกาศให้อภัยแก่สัตว์น้ำสัตว์บกทุกชนิดทั่วเกาะลังกา ฝ่ายชาวเมืองโรหณะได้อัญเชิญพระราชนิสูลาขึ้นเป็นผู้นำ เมื่อรวบรวมกองทัพจนกล้าแข็งแล้วได้ก่อการกบฏขึ้น พระเจ้าปรักกมพาหุทรงส่งกองทัพไปปราบปรามอยู่นานหลายเดือน จนกองทัพของพระราชนิสูลาเพลี่ยงพล้ำ พระนางได้ทรง

ฉวยเอาพระธาดูพระเขี้ยวแก้วและพระบาตรธาดูเสด็จหลบหนีไป ฝ่ายพวกทหารและชาวเมืองของพระนางสุคลาพยายามสู้รบโดยยอมเสียสละชีวิตอุทิศแด่พระธาดูทั้ง ๒ นั้น ด้วยเหตุที่ถือว่าผู้ที่ครอบครองพระธาดูทั้ง ๒ นี้เท่านั้นจึงเป็นกษัตริย์ลี้กาทอย่างแท้จริง แต่ในที่สุดถูกกองทัพของพระเจ้าปรักกมพาทูแย่งชิงเอาพระธาดูทั้ง ๒ ไป แล้วส่งมายังปุฬัตถิมนครเพื่อทูลเกล้าถวายพระเจ้าปรักกมพาทู พระองค์ได้ทรงสมโภชพระธาดูทั้ง ๒ อย่างยิ่งใหญ่

บทที่ ๗๓

โรหมณภัยชนะ : การรุกรานแคว้นโรหมณะ

สงครามดำเนินต่อไป กองทัพฝ่ายพระเจ้าปรักกมพาทูเป็นฝ่ายได้เปรียบ กองทัพได้บุกเข้าไปย่ำยีกองทัพโรหมณะตามลำดับ ทหารเสียชีวิตไปจำนวนมาก ในที่สุด กองทัพอันเกรียงไกรของพระเจ้าปรักกมพาทูสามารถจับกุมพระราชินีสุคลาได้และนำไปถวายพระเจ้าปรักกมพาทู พระองค์ทรงแต่งตั้งแม่ทัพชื่อภูตะเป็นผู้รักษาแคว้นโรหมณะและทรงจัดระเบียบการปกครองแคว้นอย่างยุติธรรม

บทที่ ๗๔

ราชินาปุรคหณนิทเทส :

การพรรณนาเรื่องการยึดครองเมืองราชินา

เมื่อพระเจ้าปรักกมพาทูทรงครองราชย์ได้ ๘ ปี ชาวแคว้นโรหมณะได้ก่อการกบฏขึ้นอีก ในปีที่ ๑๖ แห่งรัชกาล ประชาชนแถบท่ามหาติดตะก่อการกบฏขึ้น พระองค์ได้ทรงปราบปรามจนสงบราบคาบ

ในอดีตกาล กษัตริย์ลังกากับกษัตริย์รามัญต่างทรงมีสัมพันธไมตรีต่อกันอย่างแน่นแฟ้น ครั้นถึงสมัยพระเจ้าอะละองสิถุเสด็จขึ้นครองราชย์ พระองค์ทรงให้เพิ่มราคาช้างที่ส่งไปขายยังลังกา ทรงยกเลิกช้างบรรณาการอันเป็นธรรมเนียมโบราณ จับทุตลังกาแย่งชิงเงิน ช้าง และเรือของประเทศลังกา ห้ามการค้าขายระหว่างลังกากับรามัญ ให้อาจารย์วาจิสสระกับบัณฑิตชื่อธรรมกิติโดยสารเรือร้วข้ามทะเล แย่งชิงเจ้าหญิงที่พระเจ้าแผ่นดินลังกาส่งไปถวายดินแดนกัมโพชะ (เชิงอรธฉบับภาษาอังกฤษระบุว่า คือ ดินแดนสยามด้านตะวันตก)

เมื่อพระเจ้าปรักกมพาหุทรงทราบจึงทรงส่งกองทัพเรือไปยังประเทศรามัญ กองทัพเรือถูกพายุกระหน่ำ บางลำอับปางกลางทะเล บางลำพลัดหลงไปที่อื่น ลำหนึ่งพลัดไปขึ้นเกาะกาเกะ(เชิงอรธฉบับภาษาอังกฤษ สันนิษฐานว่า คือ เกาะอันดามันแห่งใดแห่งหนึ่ง) กองทัพลังกาได้จับกุมชาวเกาะจำนวนมากไปถวายพระเจ้าลังกาอีก ๕ ลำนำโดยแม่ทัพนครคีรีชื่อกิตติยกพลขึ้นที่ท่ากุสุมะ (ในคัมภีร์ศาสนวงศ์ เรียกว่า กุสิมะ ปัจจุบันคือ เมืองพะลิม, -ผู้แปล) ตีทัพรามัญแตกพ่าย อีกกองหนึ่งแม่ทัพมหาธิการีชื่ออาทิจจะยกพลขึ้นที่ท่าบับผาลมะของ ชาวรามัญ จับชาวชนบทเป็นเชลยแล้วยกทัพบุกเข้าตีเมืองอุกกะมะละปลงพระชนม์พระเจ้าแผ่นดินรามัญ ชาวรามัญจึงเผด็จสงฆ์ให้มีสัมพันธไมตรีกับลังกาเช่นเดิม

ครั้งหนึ่ง พระเจ้าแผ่นดินแคว้นปัลลว เมืองมธูรา พระนามว่าปรักกมะ ถูกพระเจ้ากุลเสชระยกทัพบุกเข้าตีเมือง พระองค์ทรงส่งพระราชสาส์นไปทูลขอความช่วยเหลือจากพระเจ้าปรักกมพาหุ พระเจ้าปรักกมพาหุทรงส่งกองทัพไปหมายช่วยเหลือ แต่กรุงมธูราแตกพ่ายก่อนกองทัพยกไปถึง พระเจ้าปัลลวถูกปลงพระชนม์ แต่พระเจ้าปรักกมพาหุก็ทรงให้กองทัพลังกาทำสงครามเพื่อยึดราชสมบัติถวายคืนแด่รัชทายาทของพระเจ้าปัลลว กองทัพลังกายกพลไปยึดท่าเรือได้ทำสงครามถึง ๙ ครั้ง กวาดต้อนแรงงานทมิฬจำนวนมากไปยังลังกาเพื่อบังคับใช้แรงงานปฏิสังขรณ์เจดีย์เก่าที่เคยถูกพวทมิฬทำลาย ขณะเดียวกันได้ก่อสร้างค่ายปรักกมปุระขึ้นแล้วตั้งทัพอยู่ ณ กุณฑุกละ ฝั่งประเทศอินเดีย

พระเจ้ากุลเสขระทรงแค้นเคืองทรงส่งกองทัพไปปราบปรามทำสงครามมากกว่า ๕๐ ครั้ง พระเจ้ากุลเสขระทรงพ่ายแพ้เกือบทุกครั้งทรงตัดสินพระทัยยกทัพหลวงเข้าบุกค่ายปรักมะปุระ แต่ถูกตีแตกพ่าย พระองค์เสด็จหลบหนีไปได้ กองทัพลังกาได้อัญเชิญเจ้าชายวีรปัลลวผู้เป็นพระราชโอรสพระองค์เล็กของพระเจ้าปัลลวขึ้นครองราชย์แล้วยกทัพบุกยึดเมืองราชีนา ในเวลานั้นกองทัพลังกาเข้มแข็งจนแผ่อิทธิพลเข้าสู่ประเทศรามัญและอินเดียตอนใต้

บทที่ ๗๕

ปัลลวรัฐวิชยะ : ชัยชนะเหนือแคว้นปัลลว

กองทัพของพระเจ้าปรักมพาหุผู้นำโดยแม่ทัพลังกาปุระทำศึกกับพระเจ้ากุลเสขระ พระเจ้าปรักมพาหุมีรับสั่งให้จัดพิธีถวายพระมงกุฎแก่เจ้าชายวีรปัลลวเพื่อขึ้นเสวยราชสมบัติสืบต่อพระบิดา ฝ่ายพระเจ้ากุลเสขระครั้งทัพแตกพ่ายได้เสด็จหลบหนีไปยังแคว้นโจฬะทูลขอกำลังกองทัพจากพระเจ้าโจฬะยกเข้ามาตีกองทัพลังกา แต่ถูกกองทัพลังกาตีแตกพ่ายกลับไป กองทัพลังกาครอบครองแคว้นปัลลวทั้งหมดและให้ใช้เหรียญกษาปณ์จารึกพระนามพระเจ้าปรักมพาหุทั่วทุกแห่ง

บทที่ ๗๖

วิหารการาปนะ : การสร้างพระวิหาร

เมื่อพระเจ้าปรักมพาหุทรงปกครองลังกาได้ทั้งหมดทรงมีพระราชดำริพระราชกรณียกิจด้านพระพุทธศาสนาด้วยทรงถือว่าการปกครองราชสมบัตินั้นก็เพื่อได้มีโอกาสทำนุบำรุงพระพุทธศาสนานั้นเอง พระสงฆ์ลังกานั้นแตกแยกออกเป็น ๓ นิกาย คือสำนักอภัยคีรี สำนักมหาวิหาร และสำนักเซตวัน พระสงฆ์

บางพวกมีบุตตรภรรยา บางพวกเป็นผู้ทูลเป็นอลัชชี บางพวกแสดงคัมภีร์เวตุลล-
ปิฎก^๒ ซึ่งมีเช้พุทธพจน์ว่าเป็นพุทธพจน์ พระองค์มีรับสั่งให้พระมหากัสสปเถระเป็น
ประธานเกลี้ยกล่อมพระสงฆ์ทั้ง ๓ นิกายให้สามัคคีกันอย่างลำบากยิ่งนัก พวก
ทูลรับสั่งให้สึก ทรงเสสางพระพุทธรูปศาสนาให้บริสุทธิอีกครั้ง ทรงให้สร้าง
พระวิหาร ปราสาท เรือนพระปฏิมา เรือนประดิษฐานพระธาตุ เป็นต้น วิหาร
ที่สำคัญมีขนาดใหญ่ เช่น เขตวันวิหาร วิหารอิสิปตนะ กุสินารวิหาร เวฬุวัน
วิหาร และกปิลวิหาร

บทที่ ๗๗

อุยยานาทิการาปะนะ : การสร้างพระราชอุทยานเป็นต้น

พระเจ้าปรักกมพาหุทรงมีพระราชประสงค์ให้บ้านเมืองมีเครื่องมือและ
ทัพล้มภาระที่หาได้ง่าย มีอุปกรณ์ครบถ้วน รับสั่งให้สร้างอุทยานหลายแห่ง
ให้ปลูกไม้ผลไม้ออก เช่น มะพร้าว มะม่วง ขนุน หมาก ตาล หลายแสนต้น
อุทยานที่ปรากฏชื่อมากกว่า ๓๐ แห่ง เช่น อุทยานนันทนะ อุทยานลักขุทยาน
(มีต้นไม้ ๑๐๐,๐๐๐ ต้น) อุทยานมหาเมฆวัน อุทยานมิสสกะ (สวนผสม) โปรด
ให้ชุดสระ ห้วย หนอง คลอง บึง มากกว่า ๓,๘๐๐ แห่ง โปรดให้จัดระบบ
ชลประทาน ทรงจัดตั้งแหล่งทำงานให้ประชาชนในหมู่บ้านและตำบลต่างๆ เสดย
ราชสมบัติ ๓๓ ปี

^๒ **เวตุลลปิฎก** ตรงกับภาษาสันสกฤตว่า ไวดุลยตรีปิฎกหรือไวดุลยะไตรปิฎก บางที
เรียกว่า มหายานสูตร คือพระสูตรฝ่ายมหายาน แต่งด้วยภาษาสันสกฤต สมัยพระเจ้า
กนิษกะแห่งราชวงศ์กุษาณะ ถือว่าเป็นพระไตรปิฎกพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน

บทที่ ๗๘

โสฬสราชกะ : พระราชา ๑๖ พระองค์

ช่วงนี้ กษัตริย์ครองราชสมบัติลังกามี ๑๖ พระองค์ ได้แก่

๑. พระเจ้าวิชัยพาหุ ที่ ๒ (พ.ศ. ๑๗๒๙)^๓ พระภาคินัยของพระเจ้าปรักกมพาหุ ทรงเป็นปราชญ์ เป็นกวี มีพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นพ้น ทรงครองราชย์อยู่เพียง ๑ ปีก็ถูกชาวกาลิงคะล้อมหิณฑะปลงพระชนม์

๒. พระเจ้ามหิณฑะ ที่ ๕ (พ.ศ. ๑๗๓๐) ปลงพระชนมายุพระเจ้าวิชัยพาหุแล้วขึ้นครองราชย์ได้ ๕ วัน ก็ถูกปลงพระชนม์

๓. พระเจ้ากิตตินิสสังกะ (พ.ศ. ๑๗๓๐) ราชวงศ์กาลิงคะ ครองราชย์อยู่ ๙ ปี

๔. พระเจ้าวีรพาหุ (พ.ศ. ๑๗๓๙) โอรสของพระเจ้ากิตตินิสสังกะ ครองราชย์อยู่ ๑ คืน ก็ถูกปลงพระชนมายุ

๕. พระเจ้าวิกัมพาหุ ที่ ๒ (พ.ศ. ๑๗๓๙) พระอนุชาของพระเจ้ากิตตินิสสังกะ ครองราชย์อยู่ ๓ เดือน (ถูกปลงพระชนม์)

๖. พระเจ้าโจทคังคะ (พ.ศ. ๑๗๓๙) พระภาคินัยของพระเจ้ากิตตินิสสังกะ ปลงพระชนมายุพระเจ้าวิกัมพาหุแล้วเสด็จขึ้นครองราชย์อยู่ ๙ เดือน

๗. พระนางลีลาวดีพระอัครมเหสีของพระเจ้าปรักกมพาหุุมหาราชที่ ๑ ร่วมกับเสนาบดีนามว่ากิตติได้กำจัดพระเจ้าโจทคังคะแล้วขึ้นครองราชย์อยู่ ๓ ปี

^๓ บทนี้ ไม่ปรากฏเลขพุทธศักราช เลขพุทธศักราชที่ใส่ไว้ในเครื่องหมายวงเล็บอ้างตามที่ปรากฏในหนังสือเรื่องประติษฐานพระสงฆ์สยามวงศ์ในลังกาทวีป สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงเรียบเรียงเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๗ พิมพ์เป็นที่ระลึกสมโภชสิริวัฏพระธรรมบัญญัติ ๒๔ เมษายน ๒๕๓๑, หน้า ๑๖-๑๗.

๘. พระเจ้าสาหสรัลละ (พ.ศ. ๑๗๔๓) ราชวงศ์โอยกกาละ ครองราชย์ อยู่ ๒ ปี

๙. พระนางกัลยาณวดีเทวีอัครมเหสีของพระเจ้ากิตตินิสสังกะ (พ.ศ. ๑๗๔๕) ร่วมกับเสนาบดีชื่ออายสมันตะ ตระกูลชั้นธาวาระ ครองราชย์อยู่ ๖ ปี

๑๐. พระราชกุมารนามว่าธัมมาโคก (พ.ศ. ๑๗๕๑) ประสูติได้เพียง ๓ เดือน ครองราชย์อยู่ ๑ ปี

๑๑. มหาทิบาทชื่อ อณีกังคะ (พ.ศ. ๑๗๕๒) ยกทัพมาจากแคว้นโจพะ ครองราชย์อยู่ ๑๗ วัน (ถูกปลงพระชนม์)

๑๒. พระนางลีลาวดี (พ.ศ. ๑๗๕๒) ร่วมกับเสนาบดีวิกกันติจมุนักกะ ครองราชย์(ครั้งที่ ๒) อยู่ ๑ ปี

๑๓. พระเจ้าโลกิสสระ ที่ ๑ (พ.ศ. ๑๗๕๓) ยกทัพมาจากอินเดีย ครองราชย์อยู่ ๙ เดือน

๑๔. พระนางลีลาวดีเทวี (พ.ศ. ๑๗๕๔) ร่วมกับเสนาบดีชื่อปรักกมะ ครองราชย์ (ครั้งที่ ๓) อยู่ ๗ เดือน

๑๕. พระเจ้าปรักกมะ (บัณฑิตปรักกมพาทูที่ ๒) ยกทัพมาจากแคว้นปัญจ ครองราชย์อยู่ ๓ ปี

๑๖. พระเจ้ามาฆะ (พ.ศ. ๑๗๕๗) ราชวงศ์กาลิงคะ ยกทัพมาจากแคว้น กาลิงคะ ครองราชย์อยู่ ๒๑ ปี

พระเจ้ามาฆะทรงเป็นกษัตริย์ผู้ดูร้ายโหดเหี้ยมทรงควักพระเนตรของ พระเจ้าปรักกมะซึ่งราชสมบัติ ทรงยึดทรัพย์สินของคนร่ำรวย ยึดวัดวาอาราม และทาสอารามชายหญิง ตั้งกองทัพนับแสนยกย้าน ให้วาระ ๔ ครองคู่ปะปนกัน ทำลายพระปฏิมาและเจดีย์ในพระพุทธศาสนา ใช้ภิกษุและภิกษุณีให้ทำงานหนัก ฆ่าอุบาสกอุบาสิกาภายในวัด ทำลายคัมภีร์และพระสารีริกธาตุเป็นต้น พระพุทธ- ศาสนาเสื่อมโทรมมากในยุคนี้

บทที่ ๗๙

เอกราชกะ : เอกราช

ช่วงเวลานั้น ชาวบ้านผู้มีบุญหลายคนหลบหนีสงครามไปสร้างบ้านเรือน อยู่บนภูเขา ได้แก่สุภเสนาบดีสร้างบ้านอยู่บนสุภบรรพต มหาทิบาทนามว่า ภูวนกพาหุสร้างบ้านอยู่บนยอดเขาโควินทะ สังขเสนาบดีสร้างบ้านอยู่บนเขา คังคาโทณิ แคว้นมณิเมชลา พระเจ้าวิชัยพาหุ ที่ ๓ (พ.ศ. ๑๗๗๘) แห่งราชวงศ์ สิริสังฆโพธิทรงตั้งมั่นอยู่ในป่ารกชัฏ และได้เป็นพระวันนิราช (กษัตริย์หัวหน้าเผ่า) ทรงช่องสุ่มผู้คนไว้จนมีชุมกำลังมากขึ้น จากนั้นทรงขับไล่พวกทมิฬแล้วขึ้นครอง ราชสมบัติ ทรงปฏิสังขรณ์วัดวาอารามขึ้นใหม่ ทรงมีพระโอรส ๒ พระองค์ ได้แก่ เจ้าชายปรักกมพาหุกับเจ้าชายภูวนกพาหุ ทรงมอบราชสมบัติแก่เจ้าชาย ปรักกมพาหุ เสวยราชสมบัติ ๔ ปี

บทที่ ๘๐

ท้าวธาตูปาฏิหาริย์ทัสสนะ : การแสดงปาฏิหาริย์ของพระธาตुเขียวแก้ว

พระเจ้าปรักกมพาหุ (ป็นทิตปรักกมพาหุที่ ๓) ทรงรวมลังกา ๓ เขต ทรงเป็นปราชญ์ได้รับพระพรมาภิไธยว่า “กลีกาลาทิสาทิจจสัพพัญญุบัณฑิต” (ปราชญ์ผู้รู้อักษรศาสตร์ทุกอย่างในต้นกลียุค) ทรงเฉลิมฉลองพระบรมสารีริกธาตุ ทรงยกพระบรมสารีริกธาตุขึ้นทูนเหนือพระเศียรตั้งพระสัตยาธิษฐานว่าหาก พระองค์ทรงเป็นกษัตริย์ที่มีศรัทธาจะได้ครองแผ่นดินทำนุบำรุงอาณาจักรและ ศาสนจักร ขอให้พระบรมสารีริกธาตุแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ให้ปรากฏ ทันใดนั้น พระบรมสารีริกธาตุได้แสดงอิทธิปาฏิหาริย์ลอยขึ้นไปสถิตบนอากาศดวงจันทร์

เนรมิตพระพุทธรูปเปล่งพระฉัพพรรณรังสีแล้วลอยกลับลงมาสู่กระพุ่มพระหัตถ์ตามเดิม

บทที่ ๘๑

เวรีราชวิชัยนิทเทส :

การแสดงเรื่องพิชิตพระไพรีราช

พระเจ้าปรักกมพาทุทรงลดโทษให้นักโทษ พระองค์จึงได้เป็นที่รักใคร่ของไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินอย่างยิ่ง ทรงรวบรวมหัวหน้าชนเผ่าวันนิ ทรงเป็นผู้นำชาวสี่หฟกวาดล้างพวกทมิฬของพระเจ้ามาฆะกับพระเจ้าชยพาทุ กษัตริย์ทมิฬ ในปี ที่ ๑๑ แห่งรัชกาล ทรงทำสงครามกับพระเจ้าจันทกานุกษัตริย์ชาวะกะ ซึ่งยกทัพเข้ามารุกราน แผ่นดินลังกาจึงหมดสิ้นศัตรู

บทที่ ๘๒

สาสนโณปการกณะ :

การสร้างอุปการคุณต่อพระพุทธศาสนา

พระเจ้าปรักกมพาทุทรงปฏิบัติตามกฎพระมนู ได้พระราชทานทรัพย์สินคืนแก่เจ้าของทรัพย์ ถวายหมู่บ้านส่วยและอารามคืนแก่พระสงฆ์ ทรงนำพระสงฆ์มาจากแคว้นโจฬะเพื่อปรับพระพุทธศาสนาแคว้นโจฬะให้กลมกลืนกันกับพระพุทธศาสนาในลังกา ทรงส่งเสริมมิชู้ให้ปฏิบัติธรรมมากยิ่งขึ้น รับสั่งให้นำคัมภีร์มาจากอินเดียแล้วคัดลอก พระปริยัติธรรมและการปฏิบัติธรรมจึงเจริญรุ่งเรือง ทรงแต่งตั้งตำแหน่งพระสงฆ์อุปถัมภ์ด้วยบริวารเครื่องใช้สร้างอาราม และให้จัดพิธีอุปสมบทขึ้นหลายครั้ง

บทที่ ๘๓

วิวิธกุศลกรรม : การบำเพ็ญพระราชกุศลต่างๆ

พระเจ้าปรักกมพาหุทรงให้ปฏิสังขรณ์เมืองสิริวัฒนะสถานที่ประสูติของพระองค์ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลต่างๆ ทรงบูชาพระบรมสารีริกธาตุ ทรงอุปัฏฐาก พระสงฆ์สร้างวัดวาอาราม เทวาลัย ทรงนำพระธาตุเขี้ยวแก้วกลับจากวิหาร ภิรมิติตถะในแคว้นปัญจโยชนะแล้วจัดพิธีเฉลิมฉลองขึ้น ทรงให้จัดพุทธมณฑลพิธี ถวายผ้าพระกฐินอุทิศพระอสีติมหาสาวก ๘๐ กอง ภายในวันเดียว พระราชากรณียกิจที่สำคัญประการหนึ่งคือทรงยกราชสมบัติลังกาอุทิศถวายแด่พระพุทธเจ้า ทรงตกแต่งพระนครให้งดงามแล้วอัญเชิญพระธาตุขึ้นประดิษฐานไว้บนราชบัลลังก์ จัดพิธีเฉลิมฉลองทุกๆ ๗ วัน ทรงบูชาด้วยเครื่องบูชาทุกอย่างที่คู่ควรแก่พระราชา เป็นต้นว่า แล้งจามร ฉัตร พวงรัตนะต่างๆ วัสดุราภรณ์ ให้จัดพลช้าง พลม้า พลรถ และพลเดินเท้าเดินสวนสนามประโคมเสียงกลอง เสียงสังข์ โบกสะบัด ธงชัยและธงแผ่นผ้าต่างๆ ประทานเขาสุมนกฐนและชนบทให้เป็นที่เก็บภาษีบำรุง รอยพระพุทธบาท ทรงบำเพ็ญบุญอันเป็นดุจสะพานข้ามแม่น้ำคือสังสารวัฏ และเป็นดุจบันไดขึ้นสู่สวรรค์

บทที่ ๘๔

วิวิธกุศลการาปะนะ : การส่งเสริมให้บำเพ็ญการกุศลต่างๆ

พระเจ้าปรักกมพาหุทรงมีพระราชดำริหาผู้มาบำเพ็ญพระราชกรณียกิจ ทางศาสนาแทนพระองค์ ทรงเห็นว่าอำมาตย์เทวปติราชปรารธนาเป็นพระพุทธเจ้า ศรัทธาในพระพุทธศาสนา จึงทรงแต่งตั้งให้เป็นผู้แทนพระองค์เที่ยวจาริกไปในที่ ต่างๆ เพื่อปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุในพระพุทธศาสนา อำมาตย์เทวปติราชได้สนอง พระราชประสงค์สร้างสะพาน ถนนหนทางหลายแห่ง วิหาร อาราม โรงธรรม